

Karistusseadustiku, loomakaitseseaduse ja väärteomenetluse seadustiku muutmise seaduse eelnõu seletuskiri

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Eelnõu eesmärk on lahendada kehtiva õiguse lüngad, mis ei kaitse inimesi piisavalt vägivalda, tõsiste ähvarduste, seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta levitamise, hooldust vajavate inimeste väärkohtlemise ega ohtliku loomapidamise eest. Muudatused võimaldavad õiguskaitseasutustel sellistele juhtumitele varem, selgemalt ja teo raskusele vastavalt reageerida.

Vägivald ja ähvardamine. Karistusseadustik (KarS) ei määratle lähisuhtevägivalda piisavalt täpselt ning saadab eksitava signaali, justkui oleks karistatav üksnes füüsilise tervise kahjustamine (asjakohase paragrahvi pealkiri räägib kehalisest väärkohtlemisest). Kehtiv ähvardamise koosseis hõlmab vaid piiratud hulka ähvardusi. Seetõttu võivad karistusega jääda näiteks tõsiseltvõetavad ähvardused seksuaalvägivalda, vabaduse võtmise, kannatanu pereliikme või muu lähedase inimese kahjustamise või intiimse materjali avaldamisega. Ka vara kahjustamisega ähvardamise karistatavus sõltub praegu peamiselt vara rahalisest väärtusest, kuigi väiksema turuväärtusega ese võib olla inimesele eluliselt või emotsionaalselt väga oluline. Eelnõu täpsustab lähisuhtevägivalda mõistet, kaotab vastuolu tervise (nii füüsilise kui vaimse) kahjustamise kriminaliseeriva paragrahvi ja selle pealkirja vahel, laiendab ähvardamise koosseisu nendele juhtudele, loob selgema aluse perevägivalda arvestamiseks raskendava asjaoluna ning võimaldab käsitada süüteo jäädvustamist ja eksponeerimist karistust raskendava asjaoluna. Samuti tõstetakse kehalise väärkohtlemise ja ahistava jälitamise karistuse ülemmäära, et raskematele tegudele saaks reageerida nende tegelikule ohtlikkusele vastavalt.

Seksuaalse sisuga materjal ja digivägivald. Kehtiv õigus ei sätesta eraldi kuriteona äratuntavat inimest kujutava seksuaalse sisuga materjali teadlikku ja nõusolekuta avaldamist või edastamist. Digikeskkonnas võib selline materjal levida kiiresti ja kontrollimatult ning kahjustada pikaajaliselt inimese eraelu, väärikust ja seksuaalset enesemääramist. Eelnõu loob uue kuriteokoosseisu, mis hõlmab nii ehtsa kui ka töödeldud või tehisintellekti abil loodud materjali nõusolekuta kättesaadavaks tegemist. Karistatavaks muudetakse ka sellise materjali avaldamisega ähvardamine. Lisaks luuakse eraldi vastutus seksuaalse sisuga visuaalse materjali teadliku tahtevastase saatmise eest, kui see saajat oluliselt häirib.

Hooldust vajavate inimeste kaitse. Praegu ei ole alati võimalik sekkuda, kui hooldaja jätab abitus seisundis või hooldust vajava inimese teadlikult ja korduvalt ilma toidust, ravimitest, ravist, hügieeniabist või muust vajalikust hooldusest või kohtleb teda inimväärlikust alandavalt, kuid tervisekahjustust või vahetut eluohtu ei ole veel tekkinud. Eelnõu loob hooldamise kohustuse rikkumise kuriteokoosseisu, mis võimaldab reageerida juba enne raskema tagajärje saabumist. Vastutus eeldab hooldamise kohustuse olemasolu ning teadlikku ja korduvat rikkumist, mistõttu ei kriminaliseerita üksikuid eksimusi.

Ohtlik loomapidamine ja loomade julm kohtlemine. Loomapidamise keeldu saab praegu kohaldada peamiselt looma kaitseks, kuid mitte piisavalt juhtudel, kus nõudeid rikkuv

loomapidaja ohustab inimesi või nende vara. Eelnõu võimaldab loomapidamise keeldu kohaldada ka inimese elu, tervist või vara ohustava või kahjustava loomapidamise korral ning annab selleks pädevuse lisaks kohtule ka kohtuvälisele menetlejale. Looma julma kohtlemise koosseisu lisatakse sõnaselgelt piinav viis ja karistuse ülemmäär tõstetakse kolme aastani.

Vastutus enda tekitatud ajutise raske psüühikahäire korral. Kehtivas õiguses võib inimene jääda vastutusest vabaks, kui nt joobele järgneb ajutine raske psüühikahäire ja isik paneb toime süüteo, isegi kui ta teadis oma varasema kogemuse või tervises seisundi tõttu, et tema käitumine võib sellise seisundi põhjustada. Eelnõu täidab selle lünka: vastutus ei ole välistatud, kui inimene viis end teadlikult sellisesse seisundisse ja pani selles toime süüteo.

Uute süütegude ennetamine tegutsemiskeeluga. Praegu ei saa kohus alati keelata inimesel jätkata tegevusalal, mida ta kasutas süütegude toimepanemiseks, näiteks klientidelt varastanud klienditeenindajana või hooldatavaid ära kasutanud hooldajana. Samuti ei saa tegutsemiskeeldu määrata ettevõttele, kelle teadlik ja süsteemne tegevus on seotud süütegudega. Eelnõu laiendab tegutsemiskeelu kasutamise võimalusi, et kaitsta uusi võimalikke kannatanuid, mh lapsi, eakaid, puudega ja hooldust vajavaid inimesi.

Muud eelnõuga kõrvaldatavad lüngad. Eelnõu täpsustab ka, et endise või praeguse abikaasa või paarisuhtepartneri toime pandud vägivalda saab arvestada raskendava asjaoluna sõltumata faktiliselt kooselust, ning võimaldab kohtul arvesse võtta süüteo filmimise ja teistele näitamisega tekitatud lisakahju. Lisaks täpsustatakse juriidilise isiku lisakaristusi ja vastutust nende eiramise eest ning tõstetakse ahistava jälitamise karistuse ülemmäära, et pikaajalisele ja intensiivsele vaimsele vägivallale saaks reageerida teo raskusele vastavalt.

Kuigi eelnõu käsitleb mitut teemat, ühendab muudatusi üks eesmärk: kõrvaldada praktikas ilmnenud karistusõiguslikud lüngad ning võimaldada ohtlikule ja kahjustavale käitumisele reageerida varem, selgemalt ja teo raskusele vastavalt. Muudatuste koondamine ühte eelnõusse võimaldab ajakohastada kannatanute kaitset terviklikult ja kujundada omavahel kooskõlalise regulatsiooni.

Eri probleemide ulatust kinnitavad nii statistika kui ka praktikas ilmnenud juhtumid: 2025. aastal registreeriti Eestis 6718 vägivallakuritegu, sealhulgas 5209 kehalise väärkohtlemise, 562 ähvardamise ja 137 ahistava jälitamise juhtumit, kusjuures üle poole ahistava jälitamise tegudest pani toime praegune või endine paarisuhtepartner. Samal aastal oli 4,5% vähemalt 15-aastastest vastanutest viimase 12 kuu jooksul kogenud internetis enda kohta seksuaalse alatooniga piltide, sõnumite või muu materjali levitamist või sellega ähvardamist. Kaitset vajavate inimeste ring on samuti suur: hinnanguliselt 230 000 vähemalt 16-aastast Eesti elanikku hooldab või abistab pikaajalise terviseprobleemi või tegevuspiiranguga inimest. Enamiku hooldussuhete puhul ei ole põhjust arvata, et hooldatav jäetakse hooletusse, kuid üksikud tõsised juhtumid tuleb avastada ja ära hoida võimalikult varases etapis, enne kui tekib tervisekahjustus või muu raske tagajärg. Loomadega seotud juhtumites tuleneb muudatuse vajadus praktikas ilmnenud raskustest ohtliku loomapidamise ja raskete loomade väärkohtlemise juhtumite ühtsel käsitlemisel, sealhulgas pikaajalise näljutamise ja looma surmani viinud mürgitamise korral.

Kokkuvõttes on selgem ja paindlikum regulatsioon vajalik selleks, et vägivalda oleks vähem, õigusselgust rohkem ning eri juhtumitele saaks reageerida paindlikumalt ja teo raskusele vastavalt.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja koostas Justiits- ja Digiministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse nõunik Mari Haav (mari.haav@justdigi.ee) ning sama talituse juhataja Andreas Kangur (andreas.kangur@justdigi.ee). Eelnõu keeletoimetuse tegi Justiits- ja Digiministeeriumi õiguspoliitika osakonna õigusloome korralduse talituse toimetaja Mari Koik (mari.koik@justdigi.ee).

1.3. Märkused

Eelnõuga kavandatu kohaselt muudetakse järgmisi õigusakte:

- 1) KarS-i¹ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 09.07.2026, 27;
- 2) LoKS-i² redaktsioon avaldamismärkega RT I, 12.05.2026, 41;
- 3) VTMS-i³ redaktsioon avaldamismärkega RT I, 05.07.2025, 19.

KarS §-e 49 ja 55¹ muudetakse samal ajal kahes eelnõus, millest juba Riigikogus oleva eelnõuga (934SE) võetakse Eesti õigusesse üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1203 keskkonna kaitsmise kohta kriminaalõiguse kaudu ning asendatakse direktiivid 2008/99/EÜ ja 2009/123/EÜ (ELT L, 2024/1203, 30.04.2024). Siinse eelnõu sõnastamisel on teises eelnõus kavandatud muudatustega arvestatud.

Eelnõu on osaliselt seotud Euroopa Liidu õiguse rakendamisega, täpsemalt Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist (ELT L, 2024/1385, 24.05.2024)⁴. Direktiivi kohaselt on nõutav riigisisises õiguses kriminaliseerida seksuaalse sisuga teoste teadliku ja nõusolekuta kättesaadavaks tegemine, samuti sellega ähvardamine ning seksuaalse sisuga materjali soovimatu edastamine (kui selline käitumine võib põhjustada kõnealusele isikule rasket psühholoogilist kahju) ning isikuandmete nõusolekuta avaldamine selleks, et õhutada teisi isikuid kannatanule kahju tekitama. Kuna sellised süüteokoosseisud KarS-is puuduvad, on probleem akuutne ja vajab kiiret reageerimist, mistõttu viiakse muudatused kehtivasse õigusesse sisse käesoleva eelnõuga, millega võetakse direktiiv üle karistusõigust puudutavas osas.

Eelnõu on seotud Eesti Reformierakonna ja Erakond Eesti 200 vahel 24. märtsil 2025. aastal sõlmitud koalitsioonileppe⁵ ning valitsusliidu programmiga aastateks 2025–2027. Eelnõu on seotud ka lähisuhtevägivalla ennetamise tegevuskavaga 2024–2027.⁶

¹ [Karistusseadustik-Riigi Teataja](#)

² [Loomakaitseseadus-Riigi Teataja](#)

³ [Väärteomenetluse seadustik-Riigi Teataja](#)

⁴ [L_202401385ET.000101.fmx.xml](#)

⁵ 399. Võitleme küberkiusamise vastu ja paneme suurema rõhu ohvrite (laste, õpetajate ja lähisuhtevägivalla all kannatanud) kaitsesse küberkiususe ja -vägivalla eest. Looma eelnõu küberkiususe ennetamiseks ja asjakohaseks sekkumiseks. Kättesaadav veebis: [Eesti Reformierakonna ja Erakonna Eesti 200 valitsusliidu alusleping | Eesti Vabariigi Valitsus](#)

⁶ <https://www.just.ee/sites/default/files/documents/2023-12/LSV%20ennetamise%20tegevuskava%202024-2027.pdf>

Eelnõu seadusena vastuvõtmiseks on vajalik Riigikogu koosseisu hääلteenamus, sest muudetakse väärtemenetluse seadustikku (PS § 104 p 14).

2. Seaduse eesmärk

2.1. Seaduseelnõu algatamise vajalikkus ja eesmärk

2025. a registreeriti 6718 vägivallakuritegu, mis moodustas ühe neljandiku registreeritud kuritegude koguarvust (28 033)⁷. Valdava osa vägivallakuritegudest moodustasid kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) juhtumid, mida registreeriti 5209. Ähvardamisi (KarS § 120) registreeriti 2025. aastal 562.⁸

Kehtiv õigus ei võimalda alati piisavalt vara ega teo raskusele vastavalt reageerida vägivallale, tõsistele ähvardustele, hooldust vajavate inimeste väärkohtlemisele ja ohtlikule loomapidamisele. Osa kannatanut tõsiselt kahjustavast või teisi ohustavast käitumisest ei ole praegu karistatav või ei võimalda kehtiv karistusmäär arvestada teo tegelikku raskust. Seda probleemi kinnitas ka väljatöötamiskavatsuse kohta saadud tagasiside.

Eelnõu eesmärk on:

- parandada õigusselgust ja võimaldada karistusõiguslikku tugevamat reageerimist vägivalla ja ähvardamisega seotud süütegude puhul;
- täiendada karistusseadustikku süüdivuse erandiga juhtudeks, kui süüd välistav seisund on tekkinud inimese enda teadliku riskikäitumise tulemusena;
- tugevdada lähisuhtevägivalla, vaimse vägivalla ja kübervägivalla ohvrite õiguskaitset;
- luua karistusõiguslik alus sekkumiseks haavatavate isikute teadliku ja korduva hooletusse jätmise või inimväärikust alandava kohtlemise korral, ilma et sekkumiseks peaks ära ootama tervisekahjustuse tekkimise;
- võimaldada uusi rikkumisi ennetavat ja proportsionaalset reageerimist hooletule ja teisi inimesi ohustavale loomapidamisele.

2.2. Kehtiv õigus ja selle rakendamise praktika

Kehtiva õiguse kohaselt on ähvardamine karistatav väga piiratud juhtudel, mistõttu ei ole sageli võimalik karistusõiguslikult reageerida tõsistele ja hirmutavatele ähvardustele, mis formaalselt ei vasta KarS § 120 tunnustele. Samal ajal on paljud sellised ähvardused ühiskondlikult tajutavad tugeva vaimse vägivallana ja võivad kannatanule põhjustada sama intensiivset või suurematki hirmu kui need, mis lähevad kehtiva õiguse kohaselt ähvardamisena arvesse. Näiteks ähvardus tappa inimese lemmikloom täidab ähvardamise kuriteokoosseisu üksnes juhul, kui lemmiklooma väärtus ületab 4000 eurot (oluline ulatus KarS § 12¹ p 1 kohaselt). Samuti ei ole ähvardamise koosseisuga selgelt hõlmatud olukorrad, mil ähvardus on suunatud inimese pereliikme vastu.

Kehalise väärkohtlemise regulatsiooni (KarS § 121) lõike 1 alusel saab praegu määrata kuni üheaastase vangistuse. Mõni selle sätte alla kuuluv tegu võib aga olla nii julm ja intensiivne, et teo raskusele vastav karistus peaks olema karmim, isegi kui kannatanu vigastused paranevad

⁷ [Vägivallakuriteod | Kuritegevus 2025](https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/) (https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/)

⁸ [Vägivallakuriteod | Kuritegevus 2025](https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/) (https://www.justdigi.ee/kuritegevus2025/vagivallakuriteod/)

nelja nädala jooksul (kauem kui neli nädalat kestva tervisekahjustuse korral kohaldub raskem kuriteokoosseis). Lisaks on sätte pealkiri ekslik, kuna kaitstavaks hüveks ei ole mitte üksnes füüsiline tervis, vaid ka vaimne tervis (säte ei kitsenda tervise määratlust üksnes füüsilise tervisega).

Lähisuhtevägivalla karistusõiguslik kvalifitseerimine on osutunud vajalikust kitsamaks ega pruugi kehtiva sõnastuse korral hõlmata endisi partnereid, kellega on suhe formaalselt küll lõppenud, kuid kelle vahel pannakse endiselt toime vägivallaakte mh just selle põhjusel, et üks pool suhte lõpetas. Haavatavate ja hooldamist vajavate isikute kaitse poolest ei kata kehtiv karistusõigus kõiki olukordi, kus hooldamise kohustusega isik jätab hooldusaluse hooletusse või kohtleb teda inimväärikust alandavalt, kuid kus otsest valu või tervisekahjustust KarS § 121 mõttes ei ole tagajärjena (veel) saabunud. Praktikas on ilmnunud selliseid väärkohtlemisi nii koduses hoolduses kui hoolekandeesutustes.

Kehtiva õiguse kohaselt on loomapidamiskeeldu võimalik kohaldada üksnes looma suhtes lubamatu teo toimepanemise korral. Praktikas on aga ilmnunud vajadus laiendada nii selle meetme kohaldamisala kui ka selle kohaldamise pädevusega asutuste ringi. Eelkõige tekib selline vajadus olukordades, kus hooletute loomaomanike poolt loomapidamisnõuete rikkumine seab ohtu inimese elu või tervise, kuid ei kvalifitseeru otseselt looma suhtes lubamatu teona. Kehtiv õigus ei võimalda reageerida sellistele ohuolukordadele. Lisaks on praktika näidanud, et loomapidamiskeeldu kohaldamise pädevusega asutuste ring on liialt kitsas. Kehtiva õiguse kohaselt saab loomapidamiskeeldu kohaldada üksnes kohus, kuigi suur osa loomadega seotud väärtegudest lahendatakse kohtuvälises menetluses. Pädevuse laiendamine kohtuvälisele menetlejale võimaldab rakendada loomapidamiskeeldu tõhusamalt ja paindlikumalt, eelkõige juhtudel, mis nõuavad kiiret sekkumist ohu vältimiseks.

2.3. Eesmärgi saavutamise lahendused ja nende põhjendatus

Seaduse eesmärgi saavutamiseks nähakse eelnõu kohaselt ette järgmised õiguslikud lahendused:

- ähvardamise koosseisu täiendamine;
- kehalise väärkohtlemise põhikoosseisu sanktsiooni ülemmäära tõstmine ja pealkirja vastavusse viimine sätte tegeliku sisuga (mitte üksnes füüsilise tervise kahjustamine);
- lähisuhtevägivalla selgem määratlemine;
- süüteo toimepanemise või toimepandud süüteo eksponeerimise käsitlemine karistust raskendava asjaoluna;
- seadustiku täiendamine seksuaalse sisuga materjali tahtevastast avaldamist käsitleva koosseisuga;
- seadustiku täiendamine isikuandmete tahtevastase avaldamisega teise isiku tervise kahjustamise eesmärgil;
- uue süüteo koosseisu kehtestamine hooldamise kohustuse teadliku ja korduva rikkumise kohta;
- seadustiku täiendamine seksuaalse sisuga materjali soovimatut edastamist käsitleva koosseisuga;

- loomapidamise keelu kohaldamise aluste ja pädevuse laiendamine, looma julma kohtlemise koosseisu täpsustamine ning karistusmäära tõstmine koos seonduvate muudatustega loomakaitseasutuses ja väärteomenetluse seadustikus;
- Karistusseadustiku § 329 täiendamine viitega KarS §-le 55¹ (juriidilise isiku lisakaristused).

Muudatuste tulemusel saavad õiguskaitseasutused senisest selgemalt ja tõhusamalt sekkuda juhtudel, kus normide ebaselgus on jätnud inimeste olulised õigused piisava kaitseta.

2.4. Väljatöötamiskavatsus

Eelnõu koostamisele eelnes 2025. aastal karistusseadustiku muutmise seaduse väljatöötamiskavatsus, mille kohta laekunud tagasiside kinnitas vajadust eelnõuga kavandatud muudatuste järele.

3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

3.1. Karistusseadustiku muudatused (eelnõu § 1)

3.1.1. Vastutus enda tekitatud raske psüühikahäire korral (eelnõu § 1 p 1, KarS § 36¹)

Kehtiva õiguse kohaselt välistab ajutine raske psüühikahäire KarS § 34 punkti 2 kohaselt süü, sõltumata sellest, kas ja mil määral on inimene ise selle seisundi tekkimisele kaasa aidanud.

Sätte lisamisega soovitakse tagada, et inimene ei saaks vältida vastutust olukorras, kus ta on teadlikult ja tahtlikult põhjustanud oma psüühilise seisundi kontrolli alt väljumise, mis päädib raske psüühikahäirega, ning risk sellises seisundis süütegu toime panna on realiseerunud. Kavandatav säte tugevdab õiguskindlust ja avalikku turvalisust ning tagab parema tasakaalu inimese subjektiivse vastutuse ja ühiskonna kaitse vahel.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 36 sätestab, et tahtlikult või ettevaatamatusest põhjustatud joobeseisund ei välista süüd. See norm on praktikas kohaldatav üksnes alkoholi- või narkojoobeseisundis toime pandud tegudele. Kui aga joobeseisund on möödunud, kuid sellele järgneb ajutine raske psüühikahäire⁹, näiteks alkoholisõltuvusest tingitud võõrutusseisund deliiriumiga (RHK-10 F10.4), ei ole inimene joobes KarS § 36 tähenduses ning tema vastutuse välistab KarS § 34 kohaselt raske psüühikahäire. Tulemuseks on olukord, kus süütegu toime pannud inimest ei saa vastutusele võtta ka juhul, kui ta on teadvalt viinud end seisundisse, mis päädib raske psüühikahäire tekkimisega ning kus risk sellises seisundis süütegu toime panna on realiseerunud.

⁹Ajutine raske psüühikahäire on tunde kuni nädalaid kestev sügav psüühikahäire, mis esineb mõnikord hoogudena, algab sageli ägeda atakina ning paraneb tavaliselt hästi. Tavaliselt on need psüühikahäired põhjustatud välistest teguritest. Näiteks teadvuse kaotus ajupõrutuse tagajärjel, deliirioosne seisund intoksikatsioonist, äge stressireaktsioon, patoloogiline joove jms. Ajutise raske psüühikahäirena on vaadeldav ka patoloogiline afekt, s.o täielikult ebaadekvaatne käitumuslik reaktsioon, mis ei vasta seda esilekutsunud põhjusele, kulgeb ülimalt intensiivselt, toob kaasa teadvuse hämaroleku ja kurnatusefaasis une ning ulatusliku amneesia. – Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne 2021, § 34, komm 4.2.

Nagu on ilmnunud kohtupraktikas, ei pruugi sellisel inimesel esineda püsivat psüühikahäiret ega seetõttu ka ravivajadust. Seega ei ole võimalik kohaldada ka sundravi. Nii tekib olukord, kus näiteks raske isikuvastase kuriteo toime pannud inimene jääb vastutusele võtmata ja tema tegu ei too talle mingeid tagajärgi. Selline regulatiivne tühimik kujutab endast reaalselt ohtu avalikule turvalisusele, eriti juhtudel, kus inimesel on sõltuvushäire ja suur risk samasuguse seisundi kordumiseks. Samuti kahjustab see õiglustunnet ja vähendab usaldust karistusõigussüsteemi vastu.

Muudatuse sisu

KarS §-i 36¹ lisatakse süüd välistavatele asjaoludele erand. Tegemist on normiga, mis toimib sarnaselt KarS §-le 36, laiendades seal väljendatud põhimõtet, et joobeseisund süüd ei välista, ka sellistele juhtudele, kus inimese teadliku ja tahtliku tegevuse või tegevusetuse tagajärjeks on ajutine raske psüühikahäire. Selliseks näiteks on alkoholisõltuvuse korral esineda võiv võõrutusseisund deliiriumiga. Välistatud pole ka mõni muu olukord – näiteks vajalike ravimite teadlik ja tahtlik võtmata jätmine või koos alkoholiga tarvitamine olukorras, kus inimene teab, et see võib tal põhjustada raske psüühikahäire, mille tulemusel ta oma käitumist enam ei kontrolli.

KarS § 36¹ kohaldamiseks peavad olema täidetud kõik järgmised tingimused:

- Tahtlik tegevus, mis viis ajutise raske psüühikahäire tekkimiseni (nt alkoholi tarvitamine, ravimite võtmata jätmine). Inimene vähemalt pidas võimalikuks ja mõõnis, et tema tegevus või tegevusetus võib viia sellise seisundi tekkimiseni (nt tal oli varasem kogemus või teadmine oma tervises seisundist).
- Nimetatud tegevuse või tegevusetuse tagajärjel tekib inimesel ajutine raske psüühikahäire, millele on iseloomulik, et ta:
 - ei saa aru oma teo keelatusest või
 - ei suuda oma käitumist vastavalt arusaamisele juhtida.
- Inimene pani süüteo toime just selle raske psüühikahäire seisundis.

KarS § 36¹ eeldab vähemalt kaudset tahtlust raske psüühikahäire tekkimises – inimene peab vähemasti võimalikuks pidama ja mõõnma, et tema tegevus viib sellise psüühikahäire tekkimiseni, kus ta oma teo keelatusest enam aru ei saa või oma tegusid ei kontrolli. Praktikas tuleb sellist kaudset tahtlust sageli tõendada kaudsete tõenditega objektiivsete asjaolude kaudu. Eelkõige saab seda jaatada siis, kui inimesel on juba varem sarnastel asjaoludel selline raske psüühikahäire esinenud (nt ta on ka varem alkoholitarbimise järsu katkestamise järel deliiriumi sattunud) või talle on selgitatud, et selline raske psüühikahäire niimoodi tekib (näiteks arst on ravimit välja kirjutades selgelt hoiatanud, et ravimi tarbimine koos alkoholiga või nende võtmata jätmine toob kaasa raske psüühikahäire). Sellistel juhtudel on põhjendatud rääkida tahtlusest, mitte enam ettevaatamatusest ning lisatava sätte kohaldamine on võimalik.

3.1.2. Tegutsemiskeelu kohaldamisala laiendamine (eelnõu § 1 p 2, KarS § 49)

Muudatuse eesmärk

Praegu saab kohus keelata inimesel teatud alal tegutseda peamiselt siis, kui ta pani kuriteo toime oma ametikohustusi rikkudes või ametist või kutsest tulenevaid eriõigusi kuritarvitades.

Seetõttu võib keeld jääda määramata ka siis, kui süütegu näitab selgelt, et inimene võib samal tegevusalal uusi süütegusid toime panna või ohustada nt lapsi, eakaid, puudega või hooldust vajavaid inimesi. Muudatus võimaldab kohtul sellise ohu korral tegutsemiskeelu määrata.

Praegu ei pruugi olla võimalik ajutiselt keelata ka nt klienditeenindajana töötamist inimesel, kes kasutas ligipääsu klientidele neilt varastamiseks või nende petmiseks. Samuti võib jääda takistamata hooldajana või sotsiaaltöötajana töötamine inimesel, kes on kasutanud eaka või hooldust vajava inimese usaldust, et temalt vara välja petta. Muudatus võimaldab kohtul sellistel juhtudel määrata tegutsemiskeelu, et kaitsta võimalikke uusi kannatanuid.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 49 võimaldab lisakaristusena tegutsemiskeeldu mõista vaid kutse- või ametiõiguste kuritarvitamise või ametikohustuste rikkumisega seotud kuriteo eest ja mitte kauemaks kui kolmeks aastaks. Selline määratlus võimaldab lisakaristust kohaldada küll avalikus teenistuses olevale ametnikule, kes oma ametikohustused täitmata jätab või oma õigusi kuritarvitab, ning ka konkreetsest kutsest tulenevate õiguste kuritarvitajale (siin saab kõne alla tulla eelkõige konkreetse kutseala esindajale seadusega antud eriõiguste kuritarvitamine). Määratlusest jäävad praegu välja sellised olukorrad, kus kuritegu on selgelt niisuguse iseloomuga, mis osutab, et toimepanijat mingil kutse- või tegevusalal tegutsema lubada ei tohi, ehkki kuritegu ise ei ole toime pandud kutse- või ametiõigusi kuritarvitades. Samuti on kehtiva sõnastuse puhul selgelt reguleerimata, kas igasuguse majandus- või kutsetegevuse valdkonnas toime pandud kuriteo puhul on võimalik sellel tegevusalal tegutsemise keeldu kohaldada või käib see üksnes reguleeritud kutsete (nt tervishoiutöötaja, advokaat, notar, pankrotihaldur jne) või vähemasti kutseseaduses nimetatud kutsealade kohta, ning kas on võimalik keelata isikul tegutseda valdkonnas, milles tegutsemiseks küll kutset väljastatakse, kuid kui isik kutseorganisatsiooni ei kuulu ja tal kutset ei ole.

Lisaks on praegu KarS alusel määratava tegutsemiskeelu rakendamine piiratud üksnes kuritegudega, kuid ka paljud väärted on sedavõrd tõsised, et võib olla kohane keelata inimesel, kes neid toime on pannud, selles valdkonnas mõneks ajaks tegutseda.

Kehtivas õiguses sätestavad mitmed eriseadused automaatsed seadusest tulenevad piirangud mingis valdkonnas töötamisele. Näiteks piirab lastekaitseaduse § 20 teatavate süütegude eest karistatud isikutel lastega töötamist. Samuti ei tohi avaliku teenistuse seaduse § 15 lõike 1 punkti 1 kohaselt teenistusse võtta isikut, kellel on karistus tahtlikult toimepandud kuriteo eest. Samas ei ole mõeldav absoluutselt iga eluvaldkonna sarnane reguleerimine ning siinkohal võimaldabki tühimikku täita KarS-is sätestatud tegutsemiskeeld, mida saab kohaldada üksikjuhtumi asjaolusid ja konkreetset isikut arvesse võttes. Samuti võib tegutsemiskeeld kõne alla tulla eriseaduste täiendusena, kui isik on süüdi mõistetud teo eest, mis küll eriseaduses sätestatud loetelu alla (üldreeglina põhjendatult) ei mahu, kuid konkreetse juhtumi põhjal oleks enam kui sobilik. Sellistel juhtudel peaks vastav otsustus olema eriti põhjendatud. Küll aga ei ole lisakaristuse kohaldamine põhjendatud juhtudel, mil isik langeb samas valdkonnas juba mõnest eriseadusest tuleneva piirangu alla, iseäranis kui seadusest tulenev piirang oleks pikem KarS § 49 alusel määratava lisakaristuse maksimaalsest kestusest.

Lisaks eelnevale asendab paljudel juhtudel funktsionaalses mõttes praegu karistusõiguslikku tegutsemiskeeldu haldusõiguslike lubade ja litsentside süsteem, kus mingis valdkonnas süüteo toime pannud isikul kas litsents peatatakse, võetakse temalt ära või näiteks selle väljastamisest või pikendamisest keeldutakse. Näiteks tulirelvade müügiga tegelemiseks on vajalik tegevusluba, mille saab relvaseaduses sätestatud väärteo või relvadega seotud kuriteo toimepanemise korral tühistada. Need mehhanismid jäävad alles ka eelnõukohase seadusemuudatuse jõustumisel, kuid eelnõukohase seadusega tekib võimalus vältida neil juhtumitel topeltmenetlust: tegutsemiskeeluga saavutatakse juba süüteomenetluses see, et süüteo toimepanija tegevus konkreetsetes valdkonnas mõneks ajaks lõpetatakse.

Muudatuse sisu

Eelnõukohase muudatuse tulemusel laieneb tegutsemiskeelu rakendamise võimalus.

Esiteks luuakse võimalus tegutsemiskeeldu kohaldada ka väärtegude eest karistamiseks. Selle saavutamiseks sätestatakse eelnõukohases sättes tegutsemiskeelu kohaldamine süütegude, mitte üksnes kuritegude puhul. Muudatus on põhjendatud, kuna kehtiv KarS ei võimalda tegutsemiskeeldu kohaldada ühegi väärteo korral, sh juhtumitel, kus on tuvastatud korduvaid väärteorikkumisi samas valdkonnas ning senised (põhi)karistused pole avaldanud soovivat mõju. Tegemist on igakordse kaalutlusotsusega, mida tuleb eraldi põhjendada.

Teiseks võimaldatakse kuritegude puhul kohaldada tegutsemiskeeldu kuni kümme aastat. Tegutsemiskeelu üheks oluliseks eesmärgiks on võtta kurjategijalt võimalus kasutada ära konkreetse eluala eripärasid kuritegude toimepaneku hõlbustamiseks. Kuivõrd uuringud näitavad, et enamiku kuritegude puhul kahaneb korduvkuriteo risk kümne aasta jooksul võrreldavaks üldpopulatsiooniga, annab pikema tegutsemiskeelu kohaldamise võimalus suurema kindluse, et inimene ei saa keelatud tegevusalal kuritegude toimepanekut jätkata. See on iseäranis oluline juhul, kui toime pandud kuriteo tehioludest nähtub, et toimepanija on ohtlik lastele või muudele haavatavatele rühmadele, kellega teda töötama ei tohiks lasta.

Kolmandaks võimaldatakse tegutsemiskeeldu lisakaristusena kohaldada kõikide süütegude puhul, mis on toime pandud majandus- või kutsetegevuses. Selle muudatusega laiendatakse tegutsemiskeelu kohaldamisala ka neile elualadele, millel inimene teenib sissetulekut, kuid mis ei liigitu ameti või kutse alla. Samuti võimaldatakse tegutsemiskeeldu kohaldada selliste süütegude puhul, mille toimepanija ei kasutanud küll ära ametist või kutsest tulenevat eriõigust, kuid kuritegu oli vahetult seotud tema majandus- või kutsetegevuse ja sellest tulenevate võimalustega. Näiteks kui klienditeenindaja kasutas oma tööd klientidelt varastamiseks või nende petmiseks, võib olla põhjendatud keelata tal mõnda aega klienditeenindajana tegutseda. Klienditeenindaja amet pole küll litsentseeritud elukutse ega anna eriõigusi, mida saaks varguste või kelmuste toimepanemisel kuritarvitada, kuid kuriteod said võimalikuks tänu ametist tulenevale juurdepääsule klientidele. Võib küll väita, et sellise inimese klientidest eemal hoidmine on ka ettevõtjate huvides, ent võimalike kannatanute kaitse ei tohiks sõltuda üksnes ettevõtjate ärihuvidest.

Neljandaks sätestatakse eraldi alus tegutsemiskeelu kohaldamiseks, kui lisakaristus on põhjendatud laste, eakate, puudega või hooldust vajavate inimeste kaitseks. Seda on vaja, et kohus saaks piirata süüdi tunnistanud inimese võimalusi panna toime uusi kuritegusid. Näiteks võib kohus keelata väljaspool majandus- või kutsetegevust eakatelt vara välja petnud inimesel edaspidi sotsiaaltöötajana töötada. Täiendus on vajalik, kuna LasteKS § 20 lõikes 1 sätestatud

eluaegse lastega töötamise piirangu toob kaasa küllaltki lühike kuritegude loetelu, lõikes 2 toodud loetelu on aga küllaltki arbitraarne ja samas oma automaatsuses põhjendamatult jäik. Paragrahvipõhine automaatne lähenemine ei kaitse haavatavaid ühiskonnarühmi kurjategijate eest, kuna niisamuti kui mõni nimekirjas olev kuritegu ei näita tingimata toimepanija sobimatust haavatavate rühmadega töötamiseks, võib mõni nimekirjas nimetamata kuritegu selgelt näidata, et tegutsemiskeeld on nende kaitseks vajalik. Lisakaristuse sätete kaudu saab kohus arvestada konkreetse teo asjaolusid ja toimepanija isikut ning kohaldada lisakaristust just siis, kui see on põhjendatud.

Ehkki LasteKS § 20 sätestab lastega töötamise keelud, puudub analoogiline norm, mis võimaldaks keelata inimesel töötada eakate, puudega või hooldust vajavate inimestega, kuid needki rühmad vajavad kurjategijate eest erikaitset. Praktikas on olnud juhtumeid, kus inimene kasutab oma tööd hooldaja või sotsiaaltöötajana hoolealuste kallal vägivallatsemiseks, nende vara riisumiseks või nende seksuaalseks kuritarvitamiseks. Kuni kümneaastane tegutsemiskeeld võimaldab sellised inimesed hoida haavatavatest ühiskonnaliikmetest eemal ka pärast vanglakaristuse kandmist.

3.1.3. Loomapidamise keeld inimeste ja vara kaitseks (eelnõu § 1 p 3, KarS § 52²)

Muudatuse eesmärk

Praegu saab loomapidamise keelata peamiselt siis, kui loomapidaja on looma ennast väärkohelnud. Keeldu ei saa alati määrata juhul, kui loomapidaja rikub nõudeid ning tema loom ohustab või kahjustab inimesi, teisi loomi või vara. Nii võib tegelik ohullikas alles jääda: ka pärast rünnakut võib loom jääda hooletu loomapidaja juurde või võib ta võtta uue looma. Muudatus võimaldab loomapidamise keeldu kohaldada ka siis, kui nõuete rikkumine on põhjustanud olulise või korduva ohu inimese tervisele või varale, tekitanud tervise- või varakahju või põhjustanud inimese surma.

Näiteks saab keelu määrata olukorras, kus järelevalveta jäetud või järelevalveta jäetud või lahti pääsenud koer asub last ründama, kuid rünnak katkeb teise inimese või looma sekkumise tõttu. Keeld võib olla põhjendatud ka siis, kui loom on juba inimest vigastanud, teist looma korduvalt ohustanud või võõrast vara kahjustanud. Samas ei piisa keelu määramiseks igast väikesest ohust või kahjust, näiteks sellest, et koer tõstab jalga postkastijala peale.

Praegu saab loomapidamise keelu määrata ainult kohus, kuigi suur osa loomapidamisnõuete rikkumisi lahendatakse kohtuvälises väärteomenetluses. Seetõttu võib kiiret sekkumist vajav oht jääda kõrvaldamata. Eelnõu annab keelu määramise õiguse ka pädevale kohtuvälisele menetlejale, näiteks Põllumajandus- ja Toiduametile, Politsei- ja Piirivalveametile ning kohaliku omavalitsuse menetlejale.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv karistusõiguslik regulatsioon võimaldab loomapidamise keeldu kohaldada üksnes loomade kaitseks inimese eest – looma suhtes lubamatu teo toimepanemise korral. See tähendab, et olukorras, kus loomapidaja ei põhjusta loomale kannatusi, kuid rikub loomapidamisnõudeid ning tema loom ründab inimesi või teisi loomi, puudub õiguslik alus loomapidamise õiguse äravõtmiseks.

Samas näitab praktika, et just hooletu või vastutustundetu loomapidamine, nagu loomade järelevalveta jätmine või puudulikud tõkestusabinõud, on peamine põhjus, miks loomade ründed aset leiavad. Statistikast nähtub, et koerarünnakutega seotud tervisekahjustuste arv on viimastel aastatel olnud kasvutrendis.¹⁰ Kuigi tsiviilõiguslikud kahju hüvitamise nõuded ning väärteo- ja kriminaalvastutusele võtmine on kehtivas õiguses selliste rünnakute korral võimalikud, jäävad need reaktsioonid tagajärjepõhiseks ega võimalda kõrvaldada tegelikku ohu allikat – loom jäetakse hooletule loomapidajale alles ja isegi kui konkreetne loom talt ära võetakse, on tal alati võimalus uus loom võtta.

Lisaks on loomapidamise keelu kohaldamine praegu üksnes kohtu pädevuses. Arvestades, et suur osa loomapidamisnõuete rikkumistest ja loomade väärkohtlemise juhtumitest lahendatakse väärteomenetluses kohtuväliselt, ei ole põhjendatud sihistatud ja ohtu reaalselt kõrvaldava lisakaristuse määramise jätmine üksnes kohtu pädevusse. Kui loomapidamiskeeldu saab kohaldada lisaks kohtule ka kohtuväline menetleja, võimaldab see tõhusat sekkumist olukordades, kus edasine loomapidamine kujutab ohtu loomale või teistele inimestele või nende varale. Kuna looma pidamise kohta kehtestatud nõuete rikkumist menetleb lisaks Põllumajandus- ja Toidumajandusele ka kohalikud omavalitsused, tuleb lisakaristuse määramise õigus anda ka neile ja selleks tehakse eelnõu kohaselt asjakohane muudatus väärteomenetluse seadustikku.

Muudatuse sisu

Muudatuse tulemusena on loomapidamiskeelu kui lisakaristuse kohaldamise võimalus järgmistel juhtudel:

- looma suhtes on toime pandud lubamatu tegu loomakaitseseaduse (LoKS § 66² ja § 4 lg 1) tähenduses¹¹ (sama ka kehtivas sõnastuses);
- looma pidamise kohta kehtestatud nõuete rikkumise tagajärjel on põhjustatud oluline või korduv oht teise isiku tervisele või varale;
- looma pidamise kohta kehtestatud nõuete rikkumisega on juba kahjustatud teise isiku tervist või vara;
- looma pidamise kohta kehtestatud nõuete rikkumise tagajärjel on põhjustatud inimese surm.

Looma pidamise kohta kehtestatud nõuded, millele sättes on viidatud, võivad tuleneda nii loomakaitseseadusest, veterinaarseadusest, kohaliku omavalitsuse korralduse seaduse alusel

¹⁰ [Rasked koerarünnakud on saagenenud, kuid omavalitsuste käed on seotud | Eesti | ERR](https://www.err.ee/1609600046/rasked-koerarunnakud-on-sagenenud-kuid-omavalitsuste-kaed-on-seotud) (https://www.err.ee/1609600046/rasked-koerarunnakud-on-sagenenud-kuid-omavalitsuste-kaed-on-seotud).

¹¹ LoKS § 4 lg 1: Looma suhtes lubamatu tegu on looma hukkamist, vigastamist või talle valu ja välditavaid füüsilisi ja vaimseid kannatusi põhjustav tegu, nagu looma sundimine talle üle jõu käivatele pingutustele, loomavõitluse korraldamine, looma hülgamine või abitusse seisundisse jätmine, loomale kannatusi põhjustav aretustegevus ja muu sarnaste tagajärgedega tegu, mis ei ole tingitud looma ravimisest, muust veterinaarsest menetlusest ega hädaolukorrast, välja arvatud käesoleva seaduse § 10 lõikes 1 nimetatud juhud ja käesoleva seaduse nõuetele vastavad loomkatsed.

(2) Loomavõitlus käesoleva seaduse tähenduses on looma ja looma või inimese ja looma vaheline võitlus, mis korraldatakse ärilisel, meelelahutuslikul või muul eesmärgil ja mille tagajärjel loom võib hukkuda, saada vigastada või kannatada piina.

(3) Keelatud on looma sunniviisiline söötmine, välja arvatud meditsiinilise näidustuse puhul.

kehtestatud lemmikloomade pidamise eeskirjadest, avalikus kohas käitumise üldnõudeid reguleerivast korra- ja loomapidamise seadusest kui muudest loomade pidamise tingimusi sisaldavatest õigusaktidest. Eelkõige on praktikas sellisteks nõueteks kohustus hoida loomad kinni piiratud territooriumil, et nad ei pääseks hulkuma, võõrast vara lõhkuma ega inimesi ründama.

Muudatuse järel saavad loomapidamiskeeldu kohaldada lisaks kohtule ka loomapidamise seaduses nimetatud väärtegude kohtuvälised menetlejad:

- Põllumajandus- ja Toiduamet
- Politsei- ja Piirivalveamet

Samuti saavad loomapidamise keeldu kohaldada kohaliku omavalitsuse korralduse seaduses nimetatud kohtuvälised menetlejad, kellel on KOKS § 66⁴ kohaselt KOKS § 66³ alusel kehtestatud koerte ja kasside pidamise eeskirjade rikkumiste menetlemise pädevus. Need on:

- valla- või linnavalitsus
- Politsei- ja Piirivalveamet

Olulise ohuna tervisele tuleb mõista olukorda, kus koer asub ründama näiteks (kuid mitte tingimata) last, ent rünnak jääb lõpuni viimata nt teise inimese, koera vms sekkumise tõttu. Sõnastusega soovitakse ühelt poolt rõhutada, et mitte igasuguse (väga väikese) ohu loomine ei peaks olema loomapidamise keelu aluseks, kuid see võimalus peab olema olemas juhtudel, mil tekitatud oht on niivõrd akuutne, et tegutseda on vaja kohe (st mitte jääda ootama ohu kordumist).

Olulist ohtu varale ei tule tingimata sisustada KarS § 12¹ punktis 1 sätestatud olulise kahju mõiste kaudu, kuna see võiks viia ebaõiglase järelemini (nt teise looma ohustamise puhul sõltuks keelu kohaldamise võimalus ohustatud looma väärtusest). Täiendiga „oluline“ soovitakse rõhutada tekitatud ohu akuutsust. Samuti tasub märkida, et ohustatud vara väärtuse arvesse võtmine ei ole ebaoluline. Kindlasti ei tasuks loomapidamise keelu kohaldamist kaaluda juhtudel, mil ohustatud varal ei ole arvestatavat väärtust (nt koer tõstab jalga postkastijala peale). Karistuse kaalutlused peavad seda õigustama ja olema proportsionaalsed.

Kohtuvälise menetleja pädevuse laiendamisele vaatamata on loomapidamise keelu kohaldamine väärteomenetluses jätkuvalt edasikaebeõiguse kaudu allutatud kohtulikule kontrollile.

Loomapidamise keelu kohaldamisel on KOKS § 65² lg 1 kohaselt omavalitsusüksusel õigus võtta täitmiseks üle need lemmikloomapidaja kohustused, mis on seotud lemmiklooma nõuetekohase pidamisega, ning võtta lemmikloom tema senisest asukohast ära ja paigutada loomade pidamiseks ettenähtud kohta. Sellest tuleks KOV-idel ka juhendada. Loomapidamise keelust kinni pidamist on võimalik kontrollida nii KOV-idel, PTA-l kui PPA-l, kuigi eelduslikult mängib siin suurt rolli ka kohalik elanikkond, kes saab keelu rikkumisest eelnimetatud asutusi teavitada. Väärteo eest mõistetud loomapidamise keelu rikkumise eest on võimalik rikkujat karistada rahatrahviga kuni 200 trahviühikut (LoKS § 66¹⁰).

3.1.4. Juriidilise isiku tegutsemiskeeld (eelnõu § 1 p 4, KarS § 55¹ p 3)

Muudatuse eesmärk

Praegu saab tegutsemiskeelu määrata ainult inimesele, mitte ettevõttele või muule juriidilisele isikule. Seetõttu võib ettevõtte jätkata samal tegevusalal ka siis, kui süütegude toimepanemine oli tema teadlik ja süsteemne tegevus või osa tema ärimudelist. Üksnes rahaline karistus ei pruugi sellisel juhul uusi süütegusid ära hoida. Muudatus võimaldab kohtul keelata juriidilisel isikul kuni kümneks aastaks tegutseda valdkonnas, mida ta kasutas süütegude toimepanemiseks.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv õigus võimaldab tegutsemiskeeldu lisakaristusena kohaldada vaid füüsilisele isikule, ehkki sageli on kuritegude toimepanemise taga mitte konkreetse füüsilise isiku kuri tahe, vaid juriidilise isiku ärihuvid, mida füüsilise isiku kaudu realiseeritakse. Kuritegude toimepanek võib olla osa juriidilise isiku ärimudelist. Kehtiv õigus aga ei võimalda konkreetsetes tegevusvaldkonnas lisakaristusena juriidilisel isikul tegutsemist keelata, ehkki see võib olla põhjendatud nii eripreventiivsest kui ka üldpreventiivsest eesmärgist lähtudes.

Muudatuse sisu

Eelnõu kohaselt võimaldatakse ka juriidilisele isikule kohaldada lisakaristusena tegutsemiskeeldu, kui see on põhjendatud mõnel eelnõukohase KarS § 49 eesmärgil. Juriidilisele isikule lisakaristuse kohaldamisel tuleb silmas pidada juriidilise isiku osa kuriteo toimepanekus – eelkõige on lisakaristus kohane siis, kui kuritegu pandi toime konkreetse eluvaldkonna eripärasid ära kasutades ja see oli juriidilise isiku teadlik ja süsteemne praktika, mis annaks alust väita, et tegu on osaga juriidilise isiku ärimudelist. Juriidilisele isikule tegutsemiskeelu kohaldamine annab ka selge sõnumi avalikkusele, mis üksnes rahalise karistuse puhul jääks edastamata: jätkuv samalaadne kuritegevus äriühingu nimel ei ole aktsepteeritav.

3.1.5. Perevägivalla arvestamine raskendava asjaoluna (eelnõu § 1 p 5, KarS § 58 p 4)

Muudatuse eesmärk

Muudatuse eesmärk on täpsustada karistusseadustiku § 58 punkti 4, sest kehtiv punkt 4 ei hõlma selgelt kõiki Istanbuli konventsiooni artikli 46 punktis a ja naistevastase vägivalla vastase direktiivi artikli 11 punktis k toodud perevägivalla mõistesse haaratud inimesi. KarS § 58 punkti 4 kehtivas sõnastuses sisaldub küll süüdlase endine või praegune pereliige, kuid Istanbuli konventsioon rõhutab, et perevägivallana tuleb käsitada ka vägivalda endise või praeguse partneri, aga samuti eksabikaasa poolt. Nii Istanbuli konventsioon kui naistevastase vägivalla vastane direktiiv rõhutavad, et perevägivalla puhul ei ole oluline, kas endised või praegused partnerid või pereliikmed elavad koos, on elanud koos või üldse mitte, ja kuigi selle rõhutamist ei ole otsesõnu nõutud, tuleks selguse huvides ka see KarS §-s 58 sätestada.

Muudatusega täiendatakse punkti selliselt, et endiste või praeguste pereliikmete alla loetaks edaspidiselt ka abikaasad ja paarisuhtepartnerid. Ka nende täienduste puhul on nõutav, et süüdlase ja kannatanu vahel oleks tuvastatav perekondlik sõltuvus.

3.1.6. Süüteo eksponeerimine raskendava asjaoluna (eelnõu § 1 p 6, KarS § 58 p 14)

Muudatuse eesmärk

Praegu ei ole süüteo jäädvustamine ja teistele näitamine seaduses eraldi raskendava asjaoluna nimetatud. Muudatus võimaldab kohtul karistuse määramisel arvestada, et teo filmimine ja salvestise jagamine suurendab kannatanule tekitatud kahju. Näiteks võib toimepanija filmida kannatanu peksmist või alandamist ning jagada salvestist sõpradele või sotsiaalmeedias.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Eestis on süütegude eksponeerimine muutunud järjest sagedasemaks probleemiks. Viimastel aastatel on mitmed raskete kuritegude toimepanemist kujutavad materjalid jõudnud sotsiaalmeediasse ja levinud internetis edasi, põhjustades kannatanutele ja nende lähedastele lisatraumat ning levitades ühiskonnas hirmu.¹² Näiteks on Pärnu maakohus käsitlenud juhtumit, kus alaealised panid toime tapmise piinaval ja julmal viisil, filmisid kannatanu alandamist ning levitasid videoid sotsiaalmeedia kontaktidele.¹³ Hiljem jõudis nimetatud videomaterjal ka laiemale avalikkuseni. Sellised juhtumid ei ole enam erandlikud, vaid kinnitavad, et süütegude eksponeerimisest on kujunenud järjest enam levinud käitumismuster, millega kaasneb oluline lisakahju.

Teaduskirjanduses on selgitatud, et selline nähtus on üha enam levinud nn uue põlvkonna kuritegu, mis tekitab lisaks põhiteo kahjule lisakahjusid.¹⁴ Muu hulgas pannakse süütegusid teadlikult toime ka just nende salvestamiseks ja levitamiseks (nn *performance crime*).¹⁵ Selliste tegude sagenemine on seotud tehnoloogilise arenguga ning viitab vajadusele käsitada eksponeerimist eraldiseisva ja lisakahju tekitava käitumisena.

Süüteo toimepanemise eksponeerimine suurendab toimepanija süüd, sest eksponeerimisega astub toimepanija veel samme, et tegu või selle tagajärgi taasesitada. See võimendab süüteoga tekitatud kahjulikku mõju nii kannatanule kui ka ühiskonnale ning kahju ulatus võib digikeskkonna tõttu olla hoomamatu.

Süüteo eksponeerimine suurendab oluliselt kannatanu ja tema lähedaste kannatusi. Igasugune kolmandale isikule suunatud esitamine – olenemata leviku ulatusest – rikub kannatanu privaatsust, alandab inimväärikust ning süvendab juba tekitatud kahju. Digikeskkonnas leviv materjal võib hakata ringlema kiiresti ja kontrollimatult ning jääda kättesaadavaks määramata ajaks. See tähendab, et kannatanu võib kogeda sama sündmusega seotud kannatusi korduvalt, iga kord, kui materjal uuesti esile kerkib või levib. Kannatanul, aga ka teo toimepanijal puudub enamasti reaalne võimalus kontrollida materjali edasist levikut või selle eemaldamist. Seetõttu tuleb süüteo eksponeerimist käsitada korduva kahjustamisena, mis ületab algse süüteo piirid ning põhjustab täiendavat ja püsivat psühholoogilist kahju.

Süüteo eksponeerimisel on laiem mõju ühiskonnale tervikuna. Selline tegevus õõnestab ühiskonna turvatunnet ning levitab hirmu ja ebakindlust. Vägivald ja alandamist kujutava materjali levik võib muuta süütegude toimepanemise ka meelelahutuslikuks meediasisuks. See

¹² <https://parnu.postimees.ee/8085928/tapavideost-minust-sai-osaline-enneolematus-johkruses>

¹³ <https://www.err.ee/1609637080/kohus-moistis-parnu-alaealised-tapmise-eest-ligi-kumneks-aastaks-vangi>

¹⁴ Ryan C. W. Hall, Terry Day, *Formulating Performance Crimes*. – Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law, Online, September 2024, 52 (3) 280-285 (<https://jaapl.org/content/52/3/280>).

¹⁵ Samas.

omakorda aitab kaasa vägivalla ja julmuse normaliseerimisele ning võib kujundada väärarusaama, et selline käitumine on aktsepteeritav või sotsiaalselt mingil viisil tasustatud.

Negatiivne mõju on eriti tugev noorte seas, kelle puhul võib selline sisu soodustada jäljendamist või kujundada arusaama vägivallast kui tähelepanu saavutamise vahendist. Praktikas võivad eksponeerimist motiveerida erinevad tegurid, nagu soov šokeerida, saada tähelepanu või tunnustust, koguda jälgijaid sotsiaalmeedias või saavutada grupisisest heakskiitu. Digikeskkond ja sotsiaalmeedia võimendavad neid motiive, muutes süüteo jäädvustamise ja jagamise lihtsaks ning kiireks.

Kehtiv karistusseadustik ei võimalda süüteo eksponeerimist enamasti raskendava asjaoluna arvesse võtta. Kuigi teatud juhtudel võib seda käsitada madala motiivina (KarS § 58 p 1) või kannatanu alandamisena (KarS § 58 p 2), ei hõlma need asjaolud kõiki olukordi.

Riigikohtu praktikas on madala motiivi jaatamise lävend võrdlemisi kõrge, millele viitab kohtupraktikas kasutatud sõnaühend „eriliselt hukkamõistetav“¹⁶. Lisaks eeldab kuriteo toimepanemine madalal motiivil KarS § 16 lõike 2 kohaselt tahtluse vormina kavatsetust, mis tähendab süüteokoosseisule vastava asjaolu teostamise eesmärgiks seadmist, st mingi taotletav eesmärk ongi isiku liikumapanevaks jõuks¹⁷. Samas ei pruugi süütegu, mida eksponeeritakse, ise olla alati toime pandud kavatsetult madala motiiviga. Tegu võib olla toime pandud impulsiivselt, sotsiaalse surve mõjul või isegi ettevaatamatusest. Samuti ei pruugi eksponeerimise eesmärk olla kannatanu alandamine, mistõttu ei ole alati kohaldatav ka vastav raskendav asjaolu.

Eelnevast nähtub, et osa ühiskondlikult ohtlikust ja sügavalt taunitavast käitumisest jääb kehtivate normide kohaldamisalast välja, kuigi see toob kaasa märkimisväärset lisakahju. Seetõttu tuleb süüteo eksponeerimist käsitada iseseisva raskendava asjaoluna sõltumata toimepanija motiivist või soovitud tagajärjest. Ei ole oluline, kas toimepanija pani põhiteo toime ettevaatamatusest või kavatsetult – otsus seda jäädvustada ja vaatamiseks esitada põhjustab ikkagi eespool nimetatud negatiivsed mõjud ja seda peaks saama arvesse võtta süü suuruse hindamisel.

Muudatuse sisu

Muudatus ei loo uut süüteokoosseisu ega too kaasa automaatselt raskemat karistust, vaid annab kohtule selge õigusliku aluse karistuse mõistmisel hinnata süü suurust süüteo eksponeerimisega kaasneva lisakahju korral.

Eksponeerimine tähendab väljapanemist või esitamist. Süüteo toimepanemise või toime pandud süüteo puhul tähendab see sellist tegevust, millega süüteo toimepanemine või selle tagajärjed tehakse tajutavaks kolmandatele isikutele. Eeskätt vastavad raskendava asjaolu kirjeldusele juhtumid, kus kuriteo toimepanemist või selle tagajärge (nt läbipekstud ohvrit) videosalvestatakse või fotografeeritakse, seejärel avaldatakse salvestised sotsiaalmeedias või veebisaidil. Teisalt ei pea avaldamine toimuma tingimata internetis ja määramata isikute ringile, vaid sättele võib vastata ka olukord, kus videot näidatakse (vaid) oma sõprusringkonnale vmt. Samas võib süüteo eksponeerimine seisneda ka selles, et näiteks tapetud ohver viiakse avalikku

¹⁶ RKKK 1-20-6745, p 66.

¹⁷ RKKK 1-15-10119/80, p-d 38-39 koos viidetega.

kohta, kus laip on paljudele inimestele näha, kuriteost tehakse audiosalvestis, mida mängitakse ette, või inimesi kutsutakse kuriteo toimepanekut pealt vaatama. Ei ole oluline, kas kuritegu eksponeeritakse neile, kes seda ka ise vahetult tajusid, või hoopis muudele inimestele, kes kuritegu või selle tagajärgi poleks muidu vahetult samas mahus tajunud. Raskendava asjaolu esinemiseks piisab, kui toimepanija oma kuritegu või selle tagajärgi näitab vähemalt ühele isikule.

3.1.7. Ähvardamine (eelnõu § 1 p 7, KarS § 120)

Muudatuse eesmärk

Eelnõu kohaselt laiendatakse KarS § 120 ehk ähvardamise koosseisu selliselt, et karistatavaks muutuvad ka ähvardamine vägistamisega või muu seksuaalse enesemääramise vastase süüteo toimepanemisega, ähvardamine kannatanu kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamisega ja ähvardamine vabadusvastase süüteo toimepanemisega. Vara hävitamisega ähvardamine seotakse lahti vara rahalisest väärtusest. Ühtlasi täiendatakse sätet selliselt, et selgelt oleks karistatav mitte üksnes teise inimese enda, vaid ka teise inimese pereliikme või muu lähedase inimese tapmise, tervisekahjustuse tekitamise, vägistamise või muu seksuaalse enesemääramise vastase kuriteo või vabadusevastase süüteo toimepanemisega ähvardamine.

Muudatuse eesmärk on laiendada KarS § 120 ähvardamise koosseisu ulatust selliselt, et see hõlmaks paremini ühiskonnas vägivallana tajutavaid ja kannatanu jaoks tõsist hirmu tekitavaid ähvardusi. Muudatusel on ka preventiivne eesmärk. Aastatel 2023 ja 2024 registreeriti kokku 247 isikut, kes nii ähvardasid vägivallaga kui ka panid vägivallateo toime. 2025. aastal registreeriti KarS § 120 alusel 561 kuritegu. Ähvardamise koosseisu korrigeerimine võib aidata ennetada juhtumite eskaleerumist kehaliseks väärkohtlemiseks.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiva § 120 objektiivne koosseis on täidetud juhul, kui ähvardatakse:

- tapmisega,
- tervisekahjustuse tekitamisega või
- olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega (kusjuures kehtiva õiguse ehk KarS § 12¹ kohaselt tähendab see seda, et kahju peab ületama 4000 eurot).

Lisatingimusena peab ähvardus olema veenev, ja seda mitte üksnes kannatanu perspektiivist, vaid ka keskmise mõistliku isiku positsioonilt.

Ähvardamise kuriteokoosseisu kaitstavaks õigushüveks on eeskätt inimese tervis – nii kehaline kui vaimne heaolu. Ähvardamine kahjustab inimese vaimset heaolu, tekitades intensiivse ja sageli pikaajalise hirmutunde. Kehtivas õiguses olev loetelu jätab koosseisust välja mitmed ähvardused, mis praktikas kahjustavad sama õigushüve ning mis võivad kannatanule põhjustada vähemalt sama intensiivset hirmu ja kahju.

Probleemaatiline on ka see, et kehtiv õigus seob vara rikkumise või hävitamisega ähvardamise karistatavuse varalise kahju suure ulatusega, st vara, mille kahjustamisega ähvardatakse, peab maksma rohkem kui 4000 eurot. Selline lähenemine ei arvesta olukordi, kus ähvarduse objektiks olev ese ei pruugi olla suure rahalise väärtusega, kuid on kannatanule erilise isikliku, emotsionaalse või muu tähendusliku väärtusega (nt lemmikloom, isiklikud mälestusesemed või

muud isikuga tihedalt seotud esemed) ja ähvardus seda kahjustada mõjub kannatanule märksa rängemalt kui mõne muu, rahaliselt väärtuslikuma eseme kahjustamise ähvardus. Muudatuse eesmärk on loobuda üksnes rahalise väärtuse lävendist ning võimaldada hinnata ähvarduse tõsidust sisulisemalt, arvestades ähvarduse objekti tähendust kannatanule.

Seega ei ole pelgalt rahaline lävend alati sobiv kriteerium, hindamaks ähvarduse tõsidust ja hirmu intensiivsust kannatanu perspektiivist. Sarnast lähenemist on kasutatud ka näiteks KarS § 152 lõike 2 punktis 2, kus „oluline kahju“ hõlmab lisaks varalisele kahjule ka teise isiku õiguste või huvide olulist kahjustamist, sh isiklike õiguste riivet. Kehtiv § 120 ei võimalda aga võimalikku kahju ulatust ja iseloomu sisuliselt arvesse võtta. Seda ilmestavad järgmised näited.

- Ähvardus tappa kannatanu lemmikloom (nt „Ma tapan su koera su enda silme all“) võib tekitada väga tugevat hirmu ja vaimseid kannatusi, kuigi looma rahaline väärtus ei pruugi olla suur. Samas ei pruugi rahaliselt kallima, kuid inimesele vähem tähendusliku eseme, näiteks luksusliku, kuid kergesti asendatava asja hävitamisega ähvardusel olla võrreldavat mõju.
- Ähvardus rikkuda kannatanu igapäevaeluks hädavajalik ese, näiteks sõiduk, mille väärtus ei ületa 4000 eurot, kuid mis on inimese töövahend või liikumisabivahend, võib oluliselt mõjutada tema toimetulekut ja õiguste teostamist, sõltumata eseme rahalisest väärtusest.
- Ähvardus hävitada kannatanu jaoks olulised digitaalsed andmed (nt isiklikud fotod, looming), mille rahaline väärtus võib olla olematu, kuid mille kaotus võib põhjustada märkimisväärset emotsionaalset kahju.
- Vastupidiselt ei pruugi ka üle 4000 euro väärtusega vara hävitamise ähvardus alati tekitada samaväärset hirmu, kui see vara ei ole kannatanule sisuliselt oluline (nt väga jõuka inimese jaoks kergesti asendatav ese).

Kehtiv ähvardamise koosseis on puudulik ka seksuaalse enesemääramise vastaste ja vabadusvastaste süütegudega ähvardamise puhul, mis on rasked isikuvastased süüteod. Ähvardus näiteks inimese kinnipidamise, kuhugi viimise, pantvangi võtmise või seksuaalvägivalla toimepanemisega võib olla kannatanule äärmiselt hirmutav ning halvata tema käitumis- ja otsustusvabaduse samaväärselt või isegi intensiivsemalt kui ähvardus tervisekahjustuse tekitamisega. Praktikast esinevad sellised ähvardused sageli kaudselt või üldistatud kujul, kuid nende sisuline tähendus on kannatanule selge ja hirm reaalne. Kehtiv õigus ei võimalda selliseid ähvardusi alati § 120 alla subsumeerida, kuna need ei vasta seaduses loetletud ähvarduse koosseisu tunnustele. See loob olukorra, kus osa ühiskondliku taju kohaselt väga hirmutavast ja vägivaldsest käitumisest jääb karistusõigusliku reageerimiseta.

Sarnane probleem esineb ka intiimse sisuga materjali avaldamisega ähvardamise puhul. Digikeskkonna areng on toonud kaasa olukorra, kus inimesi ähvardatakse üha sagedamini nende kohta seksuaalse sisuga pildi, video või muu andmeid sisaldava materjali avaldamisega. Selline ähvardus võib kannatanule põhjustada väga intensiivset hirmu, arvestades materjali intiimset laadi ning selle võimalikku kiiret, laia ja põhimõtteliselt piiramatut levikut IKT-vahendite abil. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1385 rõhutab, et selliste materjalide avaldamine või sellega ähvardamine võib põhjustada ohvrile hoomamatut kahju ning peab olema tõhusalt kriminaliseeritud. Kehtiv KarS § 120 ei kata selliseid ähvardusi, kuigi nende mõju kannatanule võib olla võrreldav või raskemgi kui tervisekahjustusega ähvardamine, kuna tähendab sisuliselt ajaliselt piiramatut ja ettenägematu ulatusega kahju.

Probleemi võimalikke mitteregulatiivseid lahendusi hinnates tuleb tõdeda, et eelnõu kohaselt laiendatakse KarS § 120 kohaldamisala just seetõttu, et kehtiv õigus ei hõlma mitmeid ühiskonnas tõsiseltvõetavate ja kannatanule intensiivset hirmu tekitavate ähvarduste liike (sh seksuaalvägivalla, vabaduse võtmise või seksuaalse sisuga andmete avaldamisega ähvardamine) ning vara rikkumisega ähvardamine on seotud rahalise väärtuse lävendiga. Seetõttu ei ole senise õiguse parem rakendamine piisav, kuna tegemist ei ole üksnes praktika- või tõlgendusprobleemiga, vaid sisulise regulatiivse lüngaga. Samuti ei saa menetlejate lisakoolitamine või õppekavade arendamine asendada puuduvat või liiga kitsast karistusnormi – isegi parema teadlikkuse korral puudub õiguslik alus selliste tegude kvalifitseerimiseks ähvardamisena. Seetõttu on normi sisuline täiendamine vältimatu, et tagada kannatanu vaimse ja kehalise heaolu tõhusam kaitse ning ennetada ähvarduste eskaleerumist raskemateks isikuvastasteks süütegudeks.

Ähvardamisega rünnatakse teise inimese vaimset tervist. Ähvarduse adressaadis luuakse ettekujutus võimaliku kahju – surma, tervisekahjustuse või olulise vara rikkumise või hävitamise – tekkimisest ja tekitatakse temas hirm. Kuna norm reguleerib sõnaselgelt vaid olukordi, kus ähvardatakse inimest ennast, jäävad koosseisu alt välja ka nn kolmnurkähvardamise juhtumid, kus ähvardatakse tappa näiteks tema laps või muu pereliige või lähedane inimene.

Muudatuse sisu

Eelnõukohase seadusega täiendatakse karistusseadustiku § 120 ähvardamise koosseisu, lisades ähvardamistegude loetellu teise inimese ähvardamise vägistamisega või muu seksuaalse enesemääramise vastase süüteo toimepanemisega, ähvardamise tema kohta seksuaalse sisuga materjali ebaseadusliku avaldamisega ja ähvardamise vabadusvastase süüteo toimepanemisega. Lisaks muudetakse vara vastu suunatud ähvarduse sõnastust selliselt, et senise „olulises ulatuses vara rikkumise või hävitamisega“ asemel kasutatakse sõnastust „olulise vara rikkumise või hävitamisega“. Sätte parema loetavuse huvides struktureeritakse sätte selliselt, et koosseisupäraseid ähvardamisteod on esitatud eraldi punktidenä. Kõikide punktide puhul jääb kehtima nõue, et ähvardus peab olema tõsiseltvõetav nii ähvardatu kui objektiivse kõrvalseisja jaoks.

Ähvardamine vägistamisega või muu seksuaalse enesemääramise vastase süüteo toimepanemisega hõlmab ähvardamist karistusseadustiku 9. peatüki 7. jaos loetletud tegudega. Seejuures ei ole nõutav, et ähvardaja lubaks neid kuritegusid ise toime panna – karistatav on ka selline ähvardus, kus ähvardaja hirmutab kannatanut sellega, et kannatanu vägistab ära keegi kolmas („Lasen joodikutel su kinni võtta ja ära vägistada“).

Ähvardamine teise inimese kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamisega hõlmab olukordi, kus inimest ähvardatakse temast seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse avalikustamisega ilma tema nõusolekuta. Tegemist on sisuliselt ähvardusega panna toime eelnõu kohaselt karistusseadustikku lisatavale uuele süüteokoosseisule (KarS § 157⁴ – seksuaalse sisuga materjali ebaseaduslik avaldamine) vastav tegu.

Selline ähvardus võib tekitada kannatanule väga tugevat hirmu, arvestades nii materjali intiimset laadi kui ka selle võimalikku kontrollimatut levikut digikeskkonnas. Direktiivi (EL) 2024/1385 artikli 5 lõike 1 punkt c kohaselt peavad liikmesriigid kriminaliseerima ka ähvarduse

avaldada intiimne või manipuleeritud materjal, mistõttu on see täiendus vajalik ka Euroopa Liidu õigusest tulenevate kohustuste täitmiseks.

Seksuaalse sisuga materjali ebaseadusliku avaldamisega ähvardamise puhul ei ole oluline, kas selline materjal tegelikult eksisteerib või kas ähvardaja on võimeline seda reaalselt avaldama; piisab, kui ähvardus on veenev ja kannatanul on olnud alust karta selle täideviimist. Samuti ei ole tähtis, kas materjal on ehtne või manipuleeritud (nt tehisintellekti abil loodud), kuivõrd ka töödeldud või valmistatud materjali avaldamise oht võib kahjustada kannatanu õigushüvesid samaväärselt.

Ähvardamine vabadusvastaste süütegudega hõlmab karistusseadustiku 9. peatüki 6. jaos sätestatud tegusid, sealhulgas inimkaubandus („Müün su prostituudiks“), isikuvabadust piiravasse riiki toimetamine, pantvangi võtmine ja vabaduse võtmine seadusliku aluseta. Need on rasked isikuvastased süüteod, millega ähvardamine võib põhjustada kannatanus intensiivset hirmu ning tugevalt kahjustada tema vaimset heaolu.

„Olulise vara“ mõiste sisustamisel tuleb lisaks vara rahalisele väärtusele arvesse võtta ka selle subjektiivset tähendust kannatanule ning selle seost tema õigushüvede ja heaoluga. Vara olulisus võib seisneda näiteks selle isiklikus, emotsionaalses või ainukordses väärtuses (nt lemmikloom, perekondlikud mälestusesemed), samuti selle mõjus kannatanu igapäevaelule või õiguste teostamisele. Seega ei ole määrav üksnes vara turuväärtus, vaid selle tegelik kaalukus konkreetse kannatanu jaoks.

Selline lähenemine võimaldab hõlmata ähvardusi, mis võivad tekitada kannatanus väga tugevat hirmu, kuigi ähvarduse objekti rahaline väärtus ei pruugi ületada senist 4000 euro piiri. Samal ajal ei tähenda suure rahalise väärtusega vara kohta tehtud ähvardus automaatselt ähvarduse suuremat raskust, kui selle kahjustamine ei mõjuta oluliselt kannatanu õigushüvesid. Muudatus viib koosseisu paremini kooskõlla ähvardamiskuriteo olemusega, mille keskmeks on kannatanu hirmu ja vaimse heaolu kahjustamine, mitte üksnes varalise kahju suurus.

Lisaks aitab muudatus vältida põhjendamatu kõrget karistatavuse lävendit juhtumites, kus ähvarduse esemeks on näiteks kannatanule oluline, kuid rahaliselt raskesti hinnatav ese (nt unikaalne isiklik mälestusese), mille väärtust ei ole võimalik määrata tavapärasel varalises mõttes, kuid mille emotsionaalne väärtus kannatanu jaoks on tohutu ja mille kahjustamisega hirmutamine võimaldab kannatanu vaba tahtekujundust oluliselt pärssida. Ka näiteks varguse korral tuleb sellises olukorras kvalifitseerida tegu mitte väheväärtusliku asja vargusena (KarS § 218), vaid varguse põhikoosseisuna (KarS § 199).

„Olulise vara“ mõiste ei laiene igasugusele kannatanu jaoks tähendusrikkale esemele. Karistusseadustikus kasutatakse mõistet „oluline“ läbivalt olukordades, kus soovitakse esile tõsta õigushüve suuremat kaalu ning välistada bagatelsed juhtumid (nt oluliselt häirimine, oluline oht, oluline osa). Seetõttu peab kõnealuse sätte kontekstis olema vara olulisus kannatanu jaoks ka objektiivselt hinnatavalt kaalukas. Pelgalt see, et ese on kannatanule meeldiv või tal on teatud emotsionaalne väärtus, ei ole iseenesest piisav. Muudatusele vaatamata on jätkuvalt võimalik suurt kahju hinnata ka rahalise väärtuse järgi – näiteks majanduslikult vähemkindlustatud inimese jaoks on 4000-eurone kahju suur isegi siis, kui konkreetsel varal sentimentaalne väärtus või eluline tähtsus puudub – kui näiteks elumaja kõik aknad sisse lüüa, ei ole suveajal põhjust karta kohest surnuks külmumist, akendel ei ole ka mingit emotsionaalset tähendust, kuid akende parandamine või asendamine on möödapääsmatu ja tähendab

majanduslikult vähemkindlustatud inimesele planeerimata ja võimalik, et ülejõukäivat kulutust. Olulisuse hindamisel tuleb arvesse võtta nii vara olemust, selle rolli kannatanu elus kui ka ähvarduse realiseerumise võimalikku mõju kannatanu õigushüvedele tervikuna. Selline piiritlemine tagab, et karistusõiguslik sekkumine jääb proportsionaalseks ega laiene vähese tähtsusega juhtumitele, säilitades samal ajal võimaluse reageerida olukordadele, kus ähvarduse esemeks olev vara on kannatanu jaoks ka tegelikult tähendusrikas.

Arvestades, et pereliikme või muu lähedase inimese (sõltuvalt suhte iseloomust nt tüdruksõbra, parima sõbra, ristivanemate vmt) vastu suunatud ähvardus võib adressaadis tekitada sama palju või isegi suuremat hirmu, kui tema enda kahjustamisele suunatud ähvardus, on mõistlik hõlmata ähvardamise koosseisuga ka need inimesed. Erisusena ei loeta üldjuhul¹⁸ koosseisupäraseks teoks pereliikme või muu lähedase inimese olulise vara või seksuaalse sisuga andmete lekitamisele suunatud ähvardust, kuna nimetatud andmed ja vara on olemuslikult seotud eelkõige isiku endaga.

Muus osas jääb KarS § 120 koosseis muutmata. Ka uute punktide puhul kehtib senine tingimus, et inimesel peab olema olnud alust karta ähvarduse täideviimist. Koosseisu objektiivsed ja subjektiivsed tunnused, sh ähvarduse veenvuse hindamine ja selle suunatus konkreetse kannatanu hirmutamisele, jäävad samaks.

3.1.8. Kehaline väärkohtlemine (eelnõu § 1 p 8, KarS § 121)

Eelnõu § 1 punktiga 8 tehakse KarS §-s 121 mitmeid muudatusi. Esmalt täpsustatakse paragrahvi pealkirja, teiseks tõstetakse KarS § 121 lõikes 1 sätestatud vangistuse ülemmäär ühelt aastalt kahele aastale, kolmandaks sõnastatakse ümber KarS § 121 lg 2 p 2 sätestatud lähisuhtevägivalla teoalternatiivi sõnastus ning neljandaks viiakse sõltuvussuhte teoalternatiiv senise KarS § 121 lg 2 p 2 alt eraldi punkti alla (p 2¹).

Muudatuse eesmärk (pealkirja muutmine)

KarS § 121 pealkirja muudetakse, et see vastaks paremini vastava sätte sisule. KarS § 121 pealkiri on kehtivas redaktsioonis „kehaline väärkohtlemine“, kuid kõnealuse sätte kaitstav õigushüve on inimese tervis, mis hõlmab nii kehalist kui vaimset tervist. Seetõttu sõnastatakse sätte pealkiri järgmiselt: „KarS § 121. Füüsilise ja vaimse tervise kahjustamine“. Vaatamata sellele, et Eesti õigust on siiani tõlgendatud viisil, et tervis võib olla nii vaimne tervis kui füüsiline tervis, on sätte praegune pealkiri ebatäpne. Muudatusega vastuolu normi pealkirja ja sisu vahel kõrvaldatakse.

Muudatuse eesmärk (KarS § 121 lg 1 sanktsiooni muutmine)

Eelnõu § 1 punktiga 8 tõstetakse KarS § 121 lõikes 1 sätestatud vangistuse ülemmäär ühelt aastalt kahele aastale. Muudatuse eesmärk on võimaldada määrata teo raskusele vastav karistus ka juhul, kui kehaline väärkohtlemine oli väga julm või intensiivne, kuid kannatanu tervisekahjustus ei kestnud üle nelja nädala.

¹⁸ Ähvardamisest saab rääkida aga juhul, kui võimalikust kahju tekitamisest teatamine kõrvalisele inimesele on suunatud sellele, et kahju tekitamise kavatsusest antaks edasi teada ka ähvarduse adressaadile. Vt RKKKo 13.03.2020 otsuse p 9 kriminaalasjas nr 1-19-9448, kättesaadav veebis: [1-19-9448/32](https://riigikohtu.ee/otsused/1-19-9448-32)

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

KarS § 121 lõike 1 järgi kvalifitseeritud registreeritud kuritegude arv on viimastel aastatel suurenenud (2021. a registreeriti 2234 kuritegu; 2022. a 2355; 2023. a 2502; 2024. a 2494 ja 2025. aastal 2470 kuritegu),¹⁹ mistõttu on vaja sellele kuriteoliigile ja võimalikule karistuspraktika muutmise vajadusele tähelepanu pöörata.

Praegu saab kehalise väärkohtlemise eest määrata vaid kuni üheaastase vangistuse, isegi kui tegu oli väga intensiivne, kuid ei põhjutanud kauem kui neli nädalat kestnud tervisekahjustust (KarS § 121 lg 2 p 1, mis võimaldaks kvalifitseeritud koosseisuna kuni viieaastast vangistust). Põhjus, miks sellist tervisekahjustust ei järgnenud, on mõnel puhul üksnes juhus (nt oli kurjategija füüsiliselt liiga nõrk, liiga purjus või kannatanul lihtsalt oli õnne, et hoolimata jõhkrast peksmisest olid tagajärjeks vaid hematoomid).

Muudatuse sisu

Kui § 121 lõike 1 sanktsioonimäära kahekordistada, on võimalik karistusi rohkem diferentseerida, võttes arvesse nii reaalselt tagajärjeks olnud tervisekahjustusi (näiteks üks hematoom vs. mitmed hematoomid ja pindmised haavad üle keha), aga ka teopilti (üksik löök vs. peksmine mitmekesi ja kaikaga).

Muudatuse eesmärk (KarS § 121 lg 2 p 2 lähisuhte määratluse muutmine)

Muudatuse eesmärk on täpsustada KarS § 121 lg 2 p 2 sõnastust, et tagada selgus perevägivalla käsitlemisel ning viia regulatsioon paremini kooskõlla perevägivalla tegeliku olemusega. Muudatus aitab kõrvaldada kehtivas õiguses ja kohtupraktikas ilmnenud ebaselgused lähisuhte mõiste sisustamisel ning tagab, et perevägivalla juhtumeid käsitletakse järjepidevalt ja eesmärgipäraselt.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 121 lg 2 p 2 kasutab kvalifitseeriva tunnuseks mõistet „lähi- või sõltuvussuhe“. Kuigi selle sätte lisamise eesmärk 2015. aastal oli reageerida perevägivallale rangemalt ning viia õigus kooskõlla Istanbuli konventsiooniga, jäi perevägivalla mõiste seaduses sisuliselt defineerimata. Seletuskirjas anti üksnes üldine lähisuhte kirjeldus, mis on praktikas osutunud ebapiisavaks. Kohtupraktikas on kujunenud lähisuhte kitsam tõlgendus, mis ei arvesta perevägivalla olemust ega selle dünaamikat.

Empiirilised uuringud näitavad, et vägivald ei pruugi lõppeda koos suhte lõppemisega, vaid võib lahkuminekuga järgselt hoopis intensiivistuda. Eriti riskantne on periood, mil osapooli seovad jätkuvalt ühised lapsed, varasuhted või muud sidemed. Seetõttu võib vägivalda toimepanijal olla ka pärast suhte lõppemist märkimisväärne ligipääs ohvrile ja võimalus teda rünnata. Uuringud näitavad, et kontrolliva loomuga partneri puhul suurendab lahkuminek riski nii mittevägivaldset kui vägivaldset kontrollivat käitumist²⁰ ning Rootsis läbi viidud uuring näitab, et ligikaudu 10% naistest langeb lahkuminekuga järgselt rünnaku või ahistamise ohvriks,

¹⁹ Andmed pärinevad justiitsüsteemi andme- ja analüüsikeskkonnast JAAK, mis on ametialaseks kasutamiseks.

²⁰ Ornstein P, Rickne J. When does intimate partner violence continue after separation? Violence Against Women. 2013 May;19(5):617-33. doi: 10.1177/1077801213490560.

mis on toime pandud endise kaaslaste poolt²¹. Praegune kitsas tõlgendus on toonud kaasa olukorra, kus osa perevägivalda juhtumeid kvalifitseeritakse hoopis KarS § 121 lg 1 järgi, mille sanktsioon on oluliselt leebem. See ei vasta teo tegelikule raskusele ega taga piisavat kaitset kannatanutele. Samuti moonutab see perevägivalda statistikat, andes eksitava pildi juhtumite vähenemisest.

Muudatuse sisu

Kehtivas õiguses on kõnealuse punkti sõnastus järgnev: „see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes või.” Eelnõu kohaselt on uus sõnastus järgnev: „_teo toimepanija ja kannatanu on või on olnud lähisuhtes ning tegu on toime pandud selle suhte ajal või sellest suhtest tulenevalt pärast suhte lõppemist”.

Sätte kaitseala hõlmab vägivalda, mis toimub suhtes, mida iseloomustab või on iseloomustanud isikute vaheline isiklik, perekondlik või kooseluline side, millega kaasneb või on kaasnenud suurem vastastikune haavatavus, usaldus või sõltuvus. Täiendavat karistusõiguslikku kaitset põhjendab asjaolu, et sellistes suhtes toime pandud vägivald kahjustab ohvri turvatunnet sügavamalt ning on sageli korduv ja varjatud.

Muudetud sõnastus viitab selgelt asjaolule, et lähisuhe ja lähisuhtevägivald (uue) KarS § 121 lg 2 p 2 mõistes võib esineda mitte üksnes ajal, mil teo toimepanija ja kannatanu on lähisuhtes, vaid ka pärast seda, eeldusel et tegu on toime pandud tulenevalt sellest suhtest. Sellised olukorrad võivad tõusetuda näiteks konfliktides seoses ühisvara jagamisega, laste hooldusõigusega või ka lihtsalt siis, kui süüdlane ründas kannatanu näiteks seetõttu, et ei suuda (endiselt) leppida sellega, et nende suhe lõppes või kuidas see lõppes.

Kuigi rahvusvahelised allikad defineerivad lähisuhtevägivalda väga laialt, ei ole sätte eesmärk hõlmata olukordi, kus formaalselt koosseisupärane isikute vaheline seos päädib automaatselt oluliselt karmima karistusega kui põhikoosseis KarS § 121 lg 1. Näiteks on võimalik, et isikud on olnud seotud vaid põgusalt ilma sisulise ühiselu või vastastikuse seotuseta või mitukümmend aastat tagasi ilma igasuguse suhtluse ja ühise seotuseta (nt ühine vara ja lapsed). Sellistes olukordades ei pruugi konkreetse suhte laad õigustada lähisuhtevägivalda kvalifitseeritud koosseisu kohaldamist. Tõlgendus peab jääma sätte eesmärgi piiridesse, milleks on kaitsta neid ohvreid, kes on vägivalda toimepanijaga seotud või olnud seotud sellisel viisil, mis suurendab suhte isiklikkuse kaudu vägivalda mõju ja ohtu ning ohvri haavatavust. Lisaks tuleb lõppenud suhte puhul täiendavalt tuvastada tingimus, et tegu on toime pandud sellest suhtest tulenevalt. (kirjeldatud ülal)

Muudatuse eesmärk (KarS § 121 lg 2 täiendamine punktiga 2¹)

Kehtiva KarS § 121 lg 2 p 2 sõnastus hõlmab ühes punktis nii lähisuhte kui ka sõltuvussuhte („see on toime pandud lähi- või sõltuvussuhtes“). Eelnõuga eraldatakse kaks alust selguse huvides eraldi punktidesse (sõltuvussuhe sätestatakse KarS § 121 lg 2 uue punktina 2¹). Selliselt on võimalik juba kohtulahendi sissejuhatavast osast selgelt eristada, kumma alternatiivi alla konkreetsel juhul tegu liigitati. Samuti lihtsustab see statistika kogumist. Sõltuvussuhe võib

²¹ Samas

esineda nii perekondlikes kui ka perekonnavälistes suhetes. Kuigi peresuhetes esineb sõltuvust sageli (nt alaealise lapse ja vanema vahel), ei ole sõltuvussuhte olemasolu piiratud üksnes lähisuhetega. Sõltuvussuhe võib tuleneda ka muudest asjaoludest nagu alluvussuhe, kasvatuslik või institutsionaalne suhe (nt õpetaja ja õpilane, tööandja ja töötaja, hooldaja ja hooldatav). Toimepanija seisukohalt on sõltuvussuhte puhul tegemist vastutust raskendava erilise isikutunnusega KarS § 24 lg 3 tähenduses.

3.1.9. Hooldaja kohustuse rikkumine (eelnoõ § 1 p 9, KarS § 124¹)

Muudatuse eesmärk

Uue koosseisu eesmärk on tugevdada selliste inimeste karistusõiguslikku kaitset, kes vanuse, puude, haiguse või muu seisundi tõttu sõltuvad teise inimese hooldusest ega ole suutelised oma põhiliste eluliste vajaduste eest ise hoolitsema. Muudatuse eesmärk on tagada, et hooldamise kohustusega inimeste teadlik ja korduv hooletus, abi andmata jätmine või inimväärikust alandav kohtlemine oleks karistatav ka juhul, kui sellega ei ole veel tekitatud otsest ohtu elule ega füüsilist valu või kehavigastusi, samuti juhul, kui ei ole tuvastatav, et füüsilise valu või kehavigastuste tekitamine oleks toimepanija tahtlusega hõlmatud.

Uue kuriteokoosseisu sätestamise eesmärk on kaitsta hooldamist vajavate inimeste inimväärikust, füüsilist ja vaimset heaolu ning ennetada väärkohtlemist olukordades, kus kannatanu erilise haavatavuse tõttu ei ole võimeline ennast kaitsma ega väärkohtlemisest teatama. Samuti on eesmärk vältida olukorda, kus hoolduse kvaliteedi miinimumnõudeks kujuneb üksnes eluohtliku olukorra või tervisekahjustuste põhjustamise vältimine.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv karistusseadustik ei paku piisavat kaitset hooldamist vajavatele inimestele olukordades, kus nende suhtes rikutakse hooldamise kohustust viisil, mis ei vasta olemasolevate karistusnormide koosseisudele.

- KarS § 124 (abita jätmine) näeb ette vastutuse üksnes eluohtlikus olukorras inimesele abi andmata jätmise eest õnnetuse või üldise ohu korral.
- KarS § 123 hõlmab teise inimese eluohtlikku või tervist raskelt kahjustada võivasse olukorda asetamise või jätmise, kuid ei kata juhtumeid, kus inimene on juba abitus seisundis ega satu hooldaja tegevuse või tegevusetuse tõttu otseselt eluohtu.
- KarS § 121 (kehaline väärkohtlemine) eeldab tahtlikku tervisekahjustuse või vähemalt valu tekitamist. Seetõttu jäävad karistusõigusliku kaitse alt sageli välja olukorrad, kus hooldamist vajavat inimest koheldakse süstemaatiliselt hooletult või alandavalt, kuid kus väärkohtlemine ei avaldu füüsilise valu ega vahetu tervisekahjustusena.
- KarS § 171 (hooldusõiguse ja eestkoste teostamise nõuete rikkumine) näeb ette vastutuse hooldusõiguse või eestkoste teostamise nõuete rikkumise eest, kui sellega põhjustati oht hooldatava või eestkostetava elule või tervisele või oluline varaline kahju. Normi kaitsealaks on perekonnaseadusest lähtuv hooldus- ja eestkosteõigus, mitte aga sotsiaalhoolekande valdkond.

Praktikas tähendab see, et sellised käitumisviisid nagu toidu, vedeliku või ravimite andmata jätmine, hügieeni-, liikumis- või järelevalveabi pakkumata jätmine, lamatiste ennetuse

eiramine, rahustite väärkasutamine või vaimne väärkohtlemine (nt alandamine, sihilik ignoreerimine, hirmu ja alaväärsustunde tekitamine) ei pruugi olla karistatavad, ehkki need kahjustavad oluliselt kannatanu inimväärikust. Erilise taunitavuse tingib selliste tegude puhul kannatanu abitu seisund ning väärkohtlemine suhtes, kus on tegelikult ootus usaldusele.

Hooldamist vajavate inimeste väärkohtlemine võib halvematel juhtudel avalduda ka piinava iseloomuga tegudena. Näiteks rääkisid mõned aastad tagasi tehtud asendushooldusteenuse järelevalves mitu last järelevalvet teinud ametnikele, kuidas asenduskodu kasvataja paneb lapsi karistuseks või rahustamiseks külma duši alla, mõnikord koos riietega. Vastutust ei järgnenud, sest puudusid KarS § 121 koosseisutunnused. Probleemi teravdab asjaolu, et paljud hooldamist vajavad inimesed – näiteks sügava intellektipuudega, raske dementsusega, teadvuseta või muul viisil tajumis- ja väljendusvõimetud inimesed – ei ole võimelised väärkohtlemist ise kirjeldama ega abi otsima. Seetõttu ei jõua sellised juhtumid sageli õiguskaitseorganiteni või ei ole võimalik olemasolevaid kuriteokoosseise kohaldada.

Kehtiva õiguse kohaselt ei mahu KarS § 121 lõike 2 punkti 3 alla sellised teod, mis ei tekita valu ega tervisekahjustust, kuid on hooldamist vajava isiku suhtes sellegipoolest ohtlikud või inimväärikust alandavad. Seesuguseid juhtumeid on nii Eesti hoolekandeadesutustes kui kodustes tingimustes aset leidnud korduvalt ja mõned neist on ka suurema meediakajastuse saanud. Olukorras, kus osa hooldusteenuseid osutatakse ettevõtlusvormis, võib esineda ka majanduslik motivatsioon kokku hoida hoolduse kvaliteedi arvelt, kui vastutus kaasneb üksnes otsese tervisekahjustuse tekkimisega.

Vägivallaennetuse kokkuleppes²² on olulise probleemina välja toodud muu hulgas eakatevastane vägivald. Punkti 5 kohaselt on seatud eesmärgiks eakatevastase vägivalla märkamine ja ennetamine, eraldi on mainitud ka hoolekandeadesutusi. Nii nagu kokkulepe välja toob, muutub vanemaealiste väärkohtlemise teema üha aktuaalsemaks. Näiteks ligi kümnendik kuriteoohvritest (8%) ja ohvriabisse pöördunutest (9%) on vanemad kui 63-aastased. Eakad võivad sattuda ohtu kodus, hoolekandeadesutuses, haiglas, ametiasutuses, aga ka veebis ja avalikus ruumis. Levinuimaks peetakse pereliikmete poolt kodus toime pandud ja nn institutsioonilist vägivalda. Eakad ei kipu endaga toimunud vägivallast teatama, eriti kui toimepanija on lähedane või hooldaja. Justiits- ja Digiministeeriumi tehtud analüüsides nähtub, et vanemaealiste vastu suunatud vägivallas on kehalise väärkohtlemise osakaal suur (2023: 22%²³, 2021-2022: 31%²⁴).

Muudatuse sisu

Kavandatav säte näeb ette vastutuse olukordades, kus hooldamise kohustusega isik rikub seda kohustust, jättes teadvalt ja korduvalt abitus seisundis või hooldust vajavale inimesele osutamata vajaliku abi, andmata ravimid või ravi, väärkasutades ravi või koheldes hooldust vajavat inimest inimväärikust alandaval viisil.

²² <https://www.just.ee/kuritegevus-ja-selle-ennetus/vagivallaennetuse-kokkulepe>

²³ [2024 Ülevaade vanemaealistest ohvritest](https://create.piktochart.com/output/ceebf6091112-2024-ulevaade-vanemaealistest-ohvritest) (<https://create.piktochart.com/output/ceebf6091112-2024-ulevaade-vanemaealistest-ohvritest>).

²⁴ [Vanemaealiste kuriteoohvrite analüüs](https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023-09/Vanemaealiste_kuriteoohvrite_anal%C3%BC%C3%BCS_1%C3%B5plik.pdf) (https://www.justdigi.ee/sites/default/files/documents/2023-09/Vanemaealiste_kuriteoohvrite_anal%C3%BC%C3%BCS_1%C3%B5plik.pdf).

Vastutus tuleneb hooldamise kohustuse olemasolust. Seega ei kriminaliseerita juhusliku või kõrvalise inimese käitumist, vaid üksnes selliste inimeste tegevust või tegevusetust, kellel lasub seadusest, lepingust või faktilistest asjaoludest tulenev kohustus tagada hooldamist vajava inimese heaolu.

Koosseis eeldab kindlat liiki kannatanut – inimest, kes on abitus seisundis või vajab hooldust. Abitu seisund tähendab, et inimene ei ole ebasoodsate asjaolude tõttu võimeline enda eest seisma, väärkohtlejale vastupanu osutama või toimuvast aru saama. Näiteks ei mõista väikelaps või dementsusega eakas endaga toimuvat ja võib olla ka füüsiliselt liiga nõrk, et tervele täiskasvanule vastu saada. Liikumisvõimetu inimese vastupanuvõime on piiratud liikumise tõttu oluliselt pärssitud. Hooldust vajab inimene sageli samadel põhjustel, mis on tinginud tema abitu seisundi, näiteks liikumispuude, kõrgeast tulenevate toimetulekuprobleemide või raske haiguse tõttu. Hooldusvajadust või abitud seisundit põhjustavate tegurite loetelu on näitlik ja avatud. Kohtul tuleb iga kord hinnata, kas kannatanul esines hooldusvajadus või abitu seisund; selle põhjus ei ole määrav.

Koosseisu kohaldamise eelduseks on, et tegu pannakse toime teadvalt (st otsese tahtlusega) ja korduvalt, välistades üksikjuhtumite või hooletusest tingitud eksimuste kriminaliseerimise. Koosseis eeldab, et toimepanija on teadlik hooldusaluse vajadustest ja oma kohustuse rikkumisest, kuid jätkab sellist käitumist.

Koosseisupärased teod võivad väljenduda nii tegevusetuses kui ka tegevuses.

Tegevusetusena on karistatav eelkõige:

- vajaliku abi andmata jätmine (nt hooldust vajava inimese toiduta või hügieeniabita jätmine);
- ravimi andmata jätmine (nt arsti määratud ravimi korduv manustamata jätmine);
- vajaliku ravi tagamata jätmine (nt arsti juurde viimata jätmine või ravi katkestamine).

Tegevusena on karistatav muu hulgas:

- ravi väärkasutamine (nt põhjendamatult suure rahustidoosi manustamine);
- inimväärkust alandav kohtlemine (nt inimese tahtlik alandamine või kiusamine hooldamise käigus).

Sätte kohaldamisalasse võivad kuuluda näiteks järgmised olukorrad:

- eaka hooldamise kohustusega isik jätab korduvalt andmata talle määratud ravimi või piisava toidu;
- puudega inimese hooldaja jätab teadvalt korraldamata vajaliku arstiabi, kuigi teab isiku tervise seisundi halvenemisest;
- hooldusasutuse töötaja manustab hooldusalusele rahusteid mugavuse eesmärgil, mitte lähtudes meditsiinilisest näidustusest;
- hooldaja hoiab hooldusalust korduvalt ebainimlikes või alandavates tingimustes, näiteks jätab ta pesemata või väljaheitega määrdunud riietesse;
- vanem jätab korduvalt väikese lapse järelevalveta ja söömata olukorras, kus laps ei ole võimeline ise toime tulema, ning ei taga tema esmaseid vajadusi.

Ühes uuringus on kirjeldatud juhtumit, kus hooldekodus viibiv haavatavas seisundis eakas oli korduva vägivalla ohver. Tegemist ei olnud üksikjuhtumiga, vaid püsiva probleemiga, mille käigus eakas inimene koges korduvalt füüsilist väärkohtlemist. Hooldust vajav inimene oli

voodist välja kukkunud, lebas maas ning meeshooldaja lükkas teda mööda maad jalaga. Tunnistaja kirjelduse järgi olid meeshooldajad kannatanuga alati väga kurjad. Kuna juhtum avastati juhuslikult, võib see viidata sellele, et sarnaseid olukordi esineb hoolekandeesutustes rohkemgi, kuid neist ei räägita või neid ei märgata.²⁵

Loodav säte toob võrreldes kehtivas KarS-is sisalduvate sätetega (eelkõige KarS § 171) kirjeldatud väärkohtlemise juhtudel karistamishetke ettepoole. See nähtub ka paragrahvi võrdlemisi madalas karistumääras, milleks on eelnõu kohaselt rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus. Samuti on koosseisualternatiivide realiseerimine võimalik üksnes juhul, kui tegu on toime pandud teadvalt ja korduvalt. Erinevalt KarS §-st 171 ei ole koosseisu realiseerimiseks vaja tuvastada ohtu hooldatava või eestkostetava elule või tervisele, vaid piisab ainuüksi asjaolust, et subjekti on väärkoheldud. Siiski lisatakse selguse huvides paragrahvi ka subsidiaarsusklausel, mille kohaselt tuleb sätte kohaldamine kõne alla üksnes juhul, kui KarS § 171 kohaldamine on välistatud.

Kui hooldamise kohustuse rikkumine toob kaasa tervisekahjustuse või surma või tuvastatakse, et toimepanija eesmärgiks oli hooldusalusele tervisekahjustuse või surma põhjustamine, tuleb ta vastutusele võtta nende karistusseadustiku sätete alusel, mis näevad ette karistuse selliste tagajärgede põhjustamise või põhjustamise katse eest.

3.1.10. Ahistav jälitamine (eelnõu § 1 p 10, KarS § 157³)

Muudatuse eesmärk

Muudatusega tõstetakse KarS § 157³ lõike 1 (ahistav jälitamine) koosseisu sanktsiooni ülemmäär üheaastaselt vangistuselt kolmeaastasele vangistusele. Muudatuse eesmärk on tagada, et õiguskaitse reageeriks proportsionaalselt ka sellistele tegudele, mille mõju kannatanule on võrreldav füüsilise vägivallaga.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Probleemi tõsidus nähtub ka Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist (EL) 2024/1385, mille põhjenduses 21 on selgitatud, et küberjälitamine on tänapäevane vägivallavorm, mida sageli pannakse toime pereliikmete või samas leibkonnas elavate inimeste vastu, kuid mida panevad toime ka endised partnerid või tuttavad. Tavaliselt kuritarvitab süüteo toimepanija tehnoloogiat, et intensiivistada oma surveavat ja kontrollivat käitumist, manipuleerimist ja jälgimist, mis omakorda suurendab ohvri hirmu ja ärevust ning isoleerib ta järk-järgult sõpradest, perekonnast ja tööst.

Muudatuse sisu

Muudatus tagab, et ahistava jälitamisenä kvalifitseeritavad vaimse vägivalla rasked vormid, mis võivad põhjustada kannatanule pikaajalist psüühilist kahju, saavad proportsionaalse karistusähvarduse.

²⁵ M. Beilmann, Eakatevastane vägivald ja selle märkamine. Lõputöö, 2025. ([https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Eakatevastane v%C3%A4givald hooldekodudes ja selle m%C3%A4rkamine. MelissaBeilmann.pdf](https://sotsiaalkindlustusamet.ee/sites/default/files/documents/2025-10/Eakatevastane_v%C3%A4givald_hooldekodudes_ja_selle_m%C3%A4rkamine_MelissaBeilmann.pdf)), lk 29.

3.1.11. Seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta avaldamine (eelnõu § 1 p 11, KarS § 157⁴)

Muudatuse eesmärk

KarS § 157⁴ eesmärk on kaitsta seksuaalse enesemääramise õigust, au ja vääriskust ning eraelu puutumatust digikeskkonnas, samuti viia Eesti karistusõigus kooskõlla Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiviga (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist.

Uus § 157⁴ kriminaliseerib seksuaalse sisuga pildi, video või muu teose teadliku ja nõusolekuta kättesaadavaks tegemise, sealhulgas juhul, kui see on loodud muutmise, töötlemise või tehnilise vahendi abil, kui sellele järgneb teose kättesaadavaks tegemine. Sätte kehtestamine on vajalik, et tõhusalt ennetada ja tõkestada selliseid kübervägivalla vorme nagu nn kättemaksuporno (*revenge porn*) ja süvavõltsingu (*deepfake*) abil seksuaalse sisuga materjali tootmine ja pahatahtlik levitamine, samuti sellise materjali avaldamisega ähvardamine (eelnõu § 1 p 7). Muudatus võimaldab muu hulgas täita direktiivist tuleneva kohustuse, mille kohaselt peab liikmesriigis olema karistatav intiimse sisuga või manipuleeritud materjali ilma nõusolekuta avaldamine.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Digikeskkonna eripära ja IKT-vahendite laialdane kasutamine on kaasa toonud seksuaalse sisuga materjali pahatahtliku ja sageli piiramatu levitamise, millest tekkivaid probleeme on ulatuslikult teaduskirjanduses käsitletud.²⁶ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivi (EL) 2024/1385 põhjenduses 18 on selgitatud, et isikut varjamatult seksuaaltegevuses või isiku intiimpiirkonda kujutava pildi, video ja muu sarnase materjali avalikult kättesaadavaks tegemine IKT-vahendite abil ilma selle isiku nõusolekuta võib põhjustada ohvrile hoomamatut kahju, arvestades, kui lihtsasti, kiiresti ja laialdaselt sellise materjali levitamine ja teo toimepanek käib, ning materjali intiimset laadi. Uuringud on näidanud, et kannatanu jaoks võib see kaasa tuua muu hulgas halvava ärevuse, paanikahood, tugeva alandus- ja häbitunde, töölt vabastamise, verbaalse ja füüsilise ahistamise ning isegi ahistava jälitamise.²⁷

Kehtiv karistusõigus ei reguleeri selgesõnaliselt teisest inimesest tema nõusolekuta seksuaalse sisuga materjali avaldamist. Ka Eestis on esinenud juhtumeid, kus selliseid materjale pahatahtlikult levitatakse ja teistele kättesaadavaks tehakse, kuid kus vaatamata suurele kahjule on karistusõiguslikud meetmed jäänud piiratuks.²⁸ Arvestades, kui suurt kahju selline tegu võib kannatanule põhjustada, tuleb nii ennetamiseks kui tõhusaks reageerimiseks karistusseadustikus sätestada, et teadvalt ja teise inimese nõusolekuta on temast seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse avaldamine karistatav. Selline tegu on karistatav ka juhul, kui kõnealune materjal on loodud olemasoleva materjali muutmise, töötlemise või tehniliku valmistamise teel ja seejärel avaldatud. Direktiivi põhjenduse 19 kohaselt on

²⁶ Kate Walker, Emma Sleath, *A systematic review of the current knowledge regarding revenge pornography and non-consensual sharing of sexually explicit media*. – Aggression and Violent Behavior, Volume 36, 2017, lk 9–24. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2017.06.010>

²⁷ D.K. Citron, M.A. Franks, *Criminalizing revenge porn*. – Wake Forest Law Review, 45 (2014), lk 101–140;

²⁸ „Kellelgi raplakatest midagi?“ Tuhanded Eesti mehed küsivad ja jagavad grupivestluses kohalike naiste alastifotosid. – <https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120401727/kellelgi-raplakatest-midagi-tuhanded-eesti-mehed-kusivad-ja-jagavad-grupivestluses-kohalike-naiste-alastifotosid>

manipuleeritud materjalide, sealhulgas tehisintellekti abil loodud süvavõltsingute avaldamine kiiresti kasvav oht. Seega ei ole KarS §-s 157⁴ vahet, kas inimesest avaldatud materjal kujutab reaalselt aset leidnud olukorda või on selline materjal näiteks tehisintellekti abil loodud. Siiski peab kannatanu olema äratuntav.

Muudatuse sisu

KarS § 157⁴ kaitstav õigushüve on inimeste seksuaalse enesemääramise õigus, eraelu puutumatus, au ja väärikus.

Koosseisu keskseks teoks on teist inimest kujutava seksuaalse iseloomuga pildi, video või muu teabetalletuse edastamine, avaldamine või muul viisil kättesaadavaks tegemine.

Avaldamine tähendab seksuaalse sisuga materjali kolmandatele isikutele kättesaadavaks tegemist mis tahes viisil. Avaldamisena käsitatakse mh:

- materjali üleslaadimist internetikeskkonda (sh sotsiaalmeedia, veebilehed, foorumid või ühiseks kasutamiseks mõeldud serveriruumid);
- materjali jagamist sõnumirakendustes (nt Messenger, WhatsApp, Telegram);
- materjali saatmist ühele või mitmele konkreetsele isikule;
- materjali jagamist kinnistes gruppides või piiratud juurdepääsuga keskkondades.

Avaldamine ei eelda, et materjal jõuab määratlemata suurusega hulga isikuteni. Piisab sellest, et see tehakse kättesaadavaks vähemalt ühele isikule. Digikeskkonnas seksuaalse sisuga materjali avaldamine toob kaasa suure riski, et materjal jõuab piiramatult hulga isikuteni isegi siis, kui esimeses etapis ei avaldata seda avalikkusele, vaid see avaldatakse näiteks kinnises internetigrupis. Väga sageli selline risk ka realiseerub.²⁹ Sellise materjali leviku tõenäosust suurendab asjaolu, et selliseid materjale jagatakse edasi väga erinevatel põhjustel. Teadusuuringud on näidanud, et seksuaalse sisuga pilte ja videoid ei jaga ilma nõusolekuta mitte ainult kättemaksu otsivad endised partnerid (nn *revenge porn*), vaid inimesed teevad seda ka mitmetel muudel põhjustel, näiteks raha teenimise eesmärgil, nalja pärast või isegi ilma igasuguse konkreetse põhjusega.³⁰ Koosseisu ei täida siiski üksnes töötlemine või valmistamine, kui kõnealust materjali ei avaldata.

Edastamine on avaldamise üks tüüpiline vorm ja tähendab materjali aktiivset üleandmist teisele isikule või isikute grupele. Edastamine võib seisneda näiteks:

- faili või lingi saatmises;
- andmekandja (nt USB, kõvaketas) üleandmises;
- pilvekausta või digitaalse keskkonna ligipääsu andmises.

Seejuures ei ole ei edastamise ega avaldamise puhul nõutav, et edastaja või avaldaja ise oleks materjali loonud või selle sisuga tutvunud või et materjal edastamise või avaldamise käigus talle endale teatavaks saaks.

²⁹ „Kellelgi raplakatest midagi?“ Tuhanded Eesti mehed küsivad ja jagavad grupivestluses kohalike naiste alastifotosid (<https://ekspress.delfi.ee/artikkel/120401727/kellelgi-raplakatest-midagi-tuhanded-eesti-mehed-kusivad-ja-jagavad-grupivestluses-kohalike-naiste-alastifotosid>).

³⁰ W.S. DeKeseredy, M.D. Schwartz, *Thinking sociologically about image-based sexual abuse: The contribution of male peer support theory Sexualization*, Media and Society, 2 (2016), <https://doi.org/10.1177/2374623816684692>.

Seksuaalse iseloomuga materjal on selline teabetalletus, mis on objektiivselt tajutavalt seksuaalse sisuga (nt alastifotod, suguelundeid kujutavad pildid, seksuaaltegevuse salvestised), samuti seksualiseeritud või töödeldud materjal (sh tehisintellekti abil loodud kujutis või fotomontaaž), mis jätab mulje inimese alastusest või osalemisest seksuaaltegevuses. Materjal ei pea tingimata olema visuaalselt tajutav, vaid selgelt seksuaalse iseloomuga võib olla ka näiteks audioklipp – selle edastamine on hõlmatud „muu teose“ alla.

Koosseis hõlmab ka teist inimest kujutava seksuaalse iseloomuga materjali nõusolekuta valmistamist (näiteks seksuaaltegevuse salvestamist), töötlemist või muutmist, näiteks kujutise redigeerimise teel, sealhulgas tehisintellekti abil, mille tulemusena jääb mulje, et isik on seksuaaltegevuses, kui see materjal tehakse seejärel ilma kujutatud isiku nõusolekuta teistele kättesaadavaks. Sellise valmistamise, töötlemise või muutmise alla kuulub ka nn süvavõltsingute (*deepfake*) fabritseerimine, kus tehnikult genereeritud materjal meenutab äratuntavalt mõnd olemasolevat isikut ja kujutab teda seksuaaltegevuses ning näib teiste jaoks ekslikult ehtne või tõene.

Isik, kellest seksuaalse iseloomuga materjali on avaldatud, peab olema äratuntav. Äratuntavus võib seisneda mitte üksnes isiku näo nähtaval olemises, vaid võib seisneda ka muudes tunnustes (näiteks eriline tätoveering või sünnimärk kehal, kõnemaneeer või hääletoon, siluett ja kõnnak jne). Äratuntavuse kriteeriumi täitmiseks ei ole vaja, et ka võõrad inimese ära tunneksid – inimene on materjali põhjal äratuntav ka siis, kui tema tunneb ära inimese, kes on temaga lähemalt (või lausa intiimselt) kokku puutunud.

Oluline on, et kui inimene on andnud nõusoleku enda ja oma seksuaaltegevuse pildistamiseks, salvestamiseks või enda kujutamiseks mingis fabritseeritud materjalis või edastanud seksuaalse sisuga materjali kellelegi vabatahtlikult, ei tähenda see nõusolekut materjali avaldamiseks. Samas ei tule koosseisupäraseks teoks pidada sellise materjali edastamist, mis on toodetud turustamise eesmärgil (pornograafia, erootiline sisulooime vmt), isegi kui materjalis kujutatud isikult iga kord nõusolekut küsitud ei ole. Kuna enda intiimpiltide turustanud inimene loobub teadlikult privaatsusõiguse kaitsest ja arvestab võimalusega, et tema intiimse sisuga pildid jmt materjal on avalikult kättesaadav, ei ole karistusõiguslik reaktsioon sellisel juhul põhjendatud. Eeltoodu ei välista aga kujutatud isikul tsiviilõiguslike õiguskaitsevahendite kasutamist.

Subjektiivselt küljest eeldab koosseis vähemalt kaudset tahtlust mõlema objektiivse koosseisu peamise elemendi puhul. Esmalt peab materjali edastaja vähemasti võimalikuks pidama, et tema edastatav materjal sisaldab seksuaalse sisuga kujutisi teisest inimesest, mille avaldamiseks või edastamiseks kujutatu nõusolek puudub. Teiseks peab toimepanija vähemasti võimalikuks pidama ja mõnna, et tema tegevus muudab materjali kättesaadavaks kolmandale isikule.

Kuriteo eest on karistusena ette nähtud rahaline karistus või kuni kaheaastane vangistus, kuna eelnõuga kavandatud KarS § 120 muudatuse (lg 1 p 4) tulemusena on isiku kohta seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku ähvardamise eest ette nähtud kuni üheaastane vangistus ja avaldamisteo karistus peab võimaldama rangemat karistust, kui on ette nähtud üksnes vastava teoga ähvardamise eest.

3.1.12. Seksuaalse sisuga materjali soovimatu edastamine (eelnõu § 1 p 12, KarS § 157⁵)

Sätte lisamise eesmärk

Muudatuse eesmärk on muuta karistatavaks teisele isikule tema tahte vastaselt seksuaalse sisuga visuaalse materjali (nt suguelundeid kujutava pildi või video) edastamine juhul, kui selline tegu oluliselt häirib kannatanut. Sätte loomise vajadus tuleneb Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiivist (EL) 2024/1385, mis kohustab liikmesriike kehtestama mõjusad, proportsionaalsed ja hoiatavad karistused küberahistamise, sealhulgas nn küberpaljastamise eest. Sättega kaitstav õigushüve on seksuaalse enesemääramise õigus, sh isiku vabadus otsustada, millises ulatuses ta puutub kokku seksuaalse sisuga materjaliga, sh digitaalses keskkonnas.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Küberpaljastamine, mille all tuleb mõista seksuaalse sisuga visuaalse materjali saatmist teisele isikule, on muutunud laialt levinud küberahistamise vormiks. Direktiivi põhjendustes rõhutatakse, et seda kasutatakse sageli naiste hirmutamiseks ja vaigistamiseks. Tegemist on käitumisega, mis võib põhjustada kannatanule tõsist psühholoogilist kahju, ebaturvalisuse tunnet, alandust ja seksuaalse enesemääramise riivet.

Eesti karistusõiguses ei ole praegu eraldi koosseisu, mis hõlmaks just seksuaalse sisuga visuaalse materjali soovimatut edastamist, kui see saajal oluliselt häirib. Mõningail juhtudel võib selline tegevus küll kvalifitseeruda KarS § 157³ lõike 1 (ahistav jälitamine, mida 2025. aastal registreeriti 137 kuritegu) järgi, kuid seda üksnes juhul, kui tegu pannakse toime korduvalt või järjepidevalt ning selle teo eesmärgiks või tagajärjeks on teise isiku hirmutamine või alandamine. Lisaks peab tegu kannatanut oluliselt häirima, mis viitab suure intensiivsusega eraelu puutumatus rikkumisele, millega kaasneb turvatunde märkimisväärne vähenemine või igapäevaelu toimetuste märkimisväärne raskendatus pikema perioodi vältel.³¹ Seega on KarS § 157³ kohaldumise lävend palju kõrgem kui direktiivist tuleneva süüteo hõlmamiseks vajalik ega hõlma kergemaid küberpaljastamise juhtumeid.

Muudatuse sisu

Koosseisupärane tegu on seksuaalse sisuga visuaalse materjali edastamine teisele isikule. Tegemist on pildi, video või muu nägemismeele abil tajutava materjaliga, mis kujutab saatja enda või kellegi teise suguelundeid või muud seksuaalset tegevust.

- Tegu on toime pandud teadvalt ja tahte vastaselt. Toimepanija peab teadma, et adressaat ei soovi sellist materjali saada. Seega täidab koosseisu vähemalt otsene tahtlus. Seksuaalse sisuga materjal on eneseväljenduse üks vorme. Erinevalt ähvardustest, mille puhul nende soovimatus ja taunitavus on selge, pole seksuaalse sisuga materjal alati saajale ebameeldiv või häiriv. Pealegi on sellise ebasoovitava materjali saamise puhul küllaltki lihtne see kustutada ja saatjale ühemõtteliselt teada anda, et sellist materjali ei soovita. Seetõttu pole ka põhjust kriminaalvastutusele võtta isikuid, kes sellise foto või video kellelegi saadavad, teadmata, kas vastuvõtja seda soovib, kuid pidades võimalikuks ja mööndes, et vastuvõtja võib pildist ka häiritud olla. Tahtluse

³¹ Karistusseadustiku kommenteeritud väljaanne 2021. KarS § 157³, komm. 6.

tuvastamisel on oluline nt varasem keeldumine, suhtluskontekst või adressaadi selgesõnaline väljendus.

- Materjali saamine on adressaadi jaoks oluliselt häiriv. Koosseis ei hõlma igasugust ebameeldivustunnet, vaid üksnes olulist häiritust. Olulist häirimist tuleb sisustada igal konkreetsel juhtumil, arvestades kõiki asjaolusid, kuid üldjoontes tuleb selle all mõista sarnaseid tunnuseid, nagu ahistava jälitamise (KarS § 157³) puhul.

Paragrahvi lõike 2 kohaselt võib aga toimepanijat sama teo eest karistada rahalise karistuse või kuni üheaastase vangistusega, kui tegevusega on loodud oht raske psüühikahäire tekkeks. Kirjeldatud tegevuse kriminaliseerimise nõue tuleneb naistevastase vägivalla direktiivi artikli 7 punktist b. Ohu loomine raske psüühikahäire tekkeks tähendab sellise olukorra tekitamist, mis võib kannatanul kaasa tuua raske psüühikahäire tekke. Arvestada tuleb, et ka selle teoalternatiivi puhul on nõutav (vähemalt) otsene tahtlus kõigi koosseisuelementide, sh psüühikahäire tekitamise ohu suhtes. See tähendab, et toimepanija teab, et teostab süüteokoosseisule vastava asjaolu, ja tahab või vähemalt mõonab seda. Koosseisu kontekstis tähendab see, et toimepanija pidi aru saama oma teo potentsiaalsetest järelmitest ja neid tahtma või mõonma. Sellest on põhjust rääkida näiteks olukorras, kus süüdlane teab, et konkreetse kannatanu vaimne tervis on nõrk (nt ohver on varem viibinud vaimse tervise probleemidaga raviastutuses või on hiljuti läbi elanud väga traumeeriva episoodi nagu tema vastu suunatud seksuaalkuritegu vmt) ning koosseisupärane häirimistegu võib potentsiaalselt päädida raske psüühikahäire episoodiga.

3.1.13. Isikuandmete avaldamine isiku tervise kahjustamise eesmärgil (eelnõu § 1 p 13, KarS § 157⁶)

Sätte lisamise eesmärk ja põhjendused

KarS-i täiendatakse §-ga 157⁶, mis tuleneb direktiivi artikli 7 punktist d, mille kohaselt tuleb tagada, et kriminaalkorras oleks karistatav isiku nõusolekuta info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) vahendite abil avalikkusele tema isikuandmeid sisaldava materjali kättesaadavaks tegemine, et õhutada teisi isikuid tekitama kõnealusele isikule füüsilist või rasket psühholoogilist kahju.

Direktiivi artikkel 7 käsitleb küberahistamist. Artikli punktide a vastavad Eesti õiguses KarS-i §-d 120 ja 157³, punktide b vastab KarS-i § 22 ning punkt c kaetakse käesoleva eelnõuga KarS-i §-ga 157⁵, kuid punktide d ei ole õiget vastet, mistõttu tuleb KarS-i ka selles osas täiendada.

Punktide d KarS-is sobiva koha leidmiseks olid kaalumisel ka KarS-i §-d 157, 157¹ ja 157². KarS-i § 157 pealkiri on küll isikuandmete ebaseaduslik avaldamine, kuid seda saab kasutada üksnes juhul, kui isiku andmed on teisele teatavaks saanud kutse- või ametitegevuse käigus ja need avaldatakse ebaseaduslikult. KarS-i § 157¹ on mõeldud aga eriliiki isikuandmete avaldamiseks. KarS-i § 157² käsitleb isiku nõusolekuta tema isikuandmete edastamist, neile juurdepääsu võimaldamist või nende kasutamist eesmärgiga luua teise isikuna esinemise teel temast teadvalt ebaõige ettekujutus. Tegemist on nn identiteedipettuse sätetega. Kuna olemasolevate sätete juurde uus reegel ei sobi, luuakse eraldi säte – § 157⁶.

Eelnõukohase muudatuse tulemusena on karistatav teist isikut tuvastatavate (näiteks isiku nimi, aadress vms) või tuvastada võimaldavate (kaudsed andmed) isikuandmete tema nõusolekuta edastamine, avaldamine või nendele juurdepääsu võimaldamine eesmärgiga õhutada teisi isikuid kahjustama kannatanu kehalist või vaimset tervist. Seejuures mõeldaks vaimse tervise rasket kahjustamist (direktiivis nimetatud raske psühholoogiline kahju).

Karistusseadustiku kommentaaride kohaselt³² on isikuandmete edastamisega tegemist juhul, kui aktiivse tegevusega tehakse teisele isikule andmed kättesaadavaks nt e-postiga, antakse üle füüsilisel andmekandjal, laetakse üles teisele ligipääsetavasse serverisse jne, isikuandmetele juurdepääsu võimaldamine on aga nt infosüsteemis autentimiseks vajaliku salasõna üleandmine teisele isikule.

Direktiiviga kooskõla saavutamiseks on karistatavad teod isikuandmete edastamine, isikuandmete avaldamine (avaldamine on üks andmete töötlemise viisidest, s.o võimalik igasuguses vormis, sh suuliselt) ja isikuandmetele juurdepääsu võimaldamine, mis on toime pandud isiku nõusolekuta. Nimetatud tegevused on karistatavad ainult siis, kui nende toimepanemise eesmärk on õhutada teisi isikuid kahjustama isiku kehalist tervist või raskelt kahjustama isiku vaimset tervist. Oluline ei ole, kas keegi reaalselt kahjustab kannatanu tervist või mitte, koosseis on täidetud, kui teo toimepanijal oli pahatahtlik eesmärk kannatanu andmete levitamisel. Koosseisu täitmiseks peab olema tuvastatud, et toimepanija tegutses sättes nimetatud eesmärgil. Eesmärgi olemasolu tuvastatakse kõiki teo toimepanemise asjaolusid kogumis hinnates ning sellele võivad muu hulgas viidata avaldatud andmete ja nendega kaasneva sõnumi sisu, andmete avaldamise viis ja kontekst ning muud toimepanija eesmärgile viitavad asjaolud.

Direktiivi põhjendustes³³ märgitakse, et miinimumnormid küberahistamise süüteo kohta peaksid sisaldama norme olukordadeks, kus ohvri isikuandmed tehakse ilma ohvri loata IKT vahendite abil avalikkusele kättesaadavaks, et õhutada teisi isikuid tekitama ohvrile füüsilist või rasket psühholoogilist kahju (doksimine³⁴).

Karistusseadustiku kommentaarides³⁵ märgitakse § 157² juures, et isikuandmetena mõeldakse igasugust teavet tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku kohta. Kommentaar suunab omakorda IKÜM-i³⁶ artikli 4 punkti 1 juurde, mille kohaselt on isikuandmed igasugune teave tuvastatud või tuvastatava füüsilise isiku (andmesubjekti) kohta; tuvastatav füüsiline isik on isik, keda saab otseselt või kaudselt tuvastada, eelkõige sellise identifitseerimistunnuse põhjal nagu nimi, isikukood, asukohateave, võrguidentifikaator või selle füüsilise isiku ühe või mitme füüsilise,

³² Nõmper, A. KarS §-d 157-1572– Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2021, lk-d 559-562.

³³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1385, 14. mai 2024, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist Vt põhjenduspunkt 24.

³⁴ Doksimine (inglise keeles doxxing või doxing) tähendab kellegi isikliku või identifitseeriva teabe avalikustamist internetis ilma tema nõusolekuta, tavaliselt eesmärgiga teda hirmutada, häirida, kahjustada või ahistada. Sõna pärineb ingliskeelsest väljendist "dropping docs" ("dokumentide avaldamine"). Näiteks võivad doksimise käigus avalikuks saada:

täisnimi koos koduse aadressiga; telefoninumber; e-posti aadress; töökoht või kool; pereliikmete andmed; isiklikud fotod; muud andmed, mis võimaldavad inimest tuvastada või üles leida.

³⁵ Nõmper, A. KarS § 1571 – Karistusseadustik. Komm vlj. Tallinn: Juura 2021, lk 561-562.

³⁶ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ET/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016R0679&qid=1780996192987>.

füsioloogilise, geneetilise, vaimse, majandusliku, kultuurilise või sotsiaalse tunnuse põhjal. Sageli pannaksegi isikuõiguste rikkumisi toime mitte varalisel eesmärgil, vaid just selleks, et kahjustada teise isiku mittevaralisi hüvesid (hea nimi, maine jne), mis on seaduse tekstis nimetatud kui teise isiku seadusega kaitstud õigused või huvid.

Direktiivi artikli 7 punkt d nimetab füüsilist või rasket psühholoogilist kahju, mistõttu on eelnõuga tehtavas täienduses eraldi välja toodud kannatanu tervise kahjustamine (so nii kehalise kui vaimse tervise KarS § 121 kohaselt). Kuna direktiiv rõhutab lisaks rasket psühholoogilist kahju, on sätte sõnastuses eraldi nimetatud raske psüühikahäire tekitamine KarS § 118 lg 1 p 3 kohaselt.

KarS § 157⁶ sätestatud kuriteo karistumääraks on eelnõu kohaselt kuni üks aasta vangistust. Sama karistumäär on direktiivis nõutud. Karistuse raskus võrreldes KarS §-dega 157 ja 157¹ on muuhulgas põhjendatav asjaoluga, et see kätkeb endas tervise kahjustamise eesmärgi.

3.1.14. Looma julm kohtlemine (eelnõu § 1 p-d 14 ja 15, KarS § 264)

Muudatuse eesmärk

Muudatuse eesmärk on tagada, et looma julm või piinav kohtlemine oleks üheselt kuriteona käsitletav ning et raske loomapiinamise eest saaks määrata teo raskusele vastava karistuse. Praegu võib jääda ebaselgeks, kas looma pikaajaline piinamine kuulub alati looma julma kohtlemise kuriteokoosseisu alla. Selleks nimetatakse seaduses sõnaselgelt nii julm kui ka piinav kohtlemisviis. Lisaks tõstetakse vangistuse ülemmäär ühelt aastalt kolme aastani, sest praegune karistumäär ei võimalda alati raske ja pikaajalise loomapiinamise korral määrata teo raskusele vastavat karistust.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

Kehtiv KarS § 264 lõike 1 punkt 3 näeb kuriteona ette looma suhtes lubamatu teo toimepanemise „julmal viisil“. Praktikas on see viinud vastuoluliste tõlgendusteni ning ebaühtlase menetluspraktikani, kus piinaval viisil toime pandud teod on korduvalt kvalifitseeritud väärtegedena või jäetud üldse süütegedena menetlemata.

On esinenud juhtumeid, kus loomade mitmekuuline näljutamine, suremiseni viiv mürgitamine või muu pikaajaline ja teadlik kannatuste põhjustamine on jäetud KarS § 264 kohaldamisalast välja põhjendusel, et tegemist oli „piinava“, mitte „julma“ teoga. Sellist käsitlust on kasutanud nii Politsei- ja Piirivalveamet kui ka prokuratuur, mille tulemusel on kriminaalmenetlusi jäetud alustamata ka olukorras, kus loomale põhjustatud kannatused olid ilmselgelt rasked.

Õigusselgusetust süvendab asjaolu, et KarS § 114 lõike 1 punkt 1 eristab sõnaselgelt *piinavat* ja *julma viisi*, mis on loonud kohati eksliku arusaama, justkui piinav teguviis ei kuuluks KarS § 264 kohaldamisalasse. Kuigi Riigikohus on lahendis nr 1-23-6360 selgelt rõhutanud, et looma piinamine ja talle järjepidevate kannatuste põhjustamine on olemuslikult julm tegu ning kuulub KarS § 264 lõike 1 punkti 3 alla, ei ole see praktikas toonud kaasa ühtset ja püsivat tõlgendust.

Lisaks ei ole kehtiv sanktsioonimäär – rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus – kooskõlas looma julma kohtlemise tegeliku ohtlikkuse ega ühiskondliku hukkamõistuga. Looma tahtlik ja jõhker väärkohtlemine on praegu karistatav leebemalt kui näiteks puude ja

põdsaste kahjustamine või asja rikkumine ja hävitamine ja see ei ole proportsionaalne ega põhjendatud.

Muudatuse sisu

Eelnõukohase seadusega muudetakse KarS § 264 lõike 1 punkti 3 sõnastust selliselt, et kuriteokoosseisu hõlmatakse selgesõnaliselt looma suhtes lubamatu teo toimepanemine julmal või piinaval viisil. Muudatuse eesmärk on välistada igasugune tõlgendusvaidlus küsimuses, kas piinaval viisil toime pandud teod on kriminaalkorras karistatavad.

Samuti muudetakse sanktsioonimäära, nähes looma julma või piinava kohtlemise eest ette rahalise karistuse või kuni kolmeaastase vangistuse. Sanktsiooni rangemaks muutmine rõhutab teo suuremat ühiskondlikku hukkamõistetavust ning võimaldab kohtul määrata raskematel juhtudel teo raskusele vastava karistuse.

Muudatus lähtub arusaamast, et looma piinamine – st talle suure valu või pikaajaliste füüsiliste ja vaimsete kannatuste põhjustamine – väljendab põhimõttelist ja rasket hoolimatust ning tundetust looma kui tundevoimelise elusolendi suhtes ning on seega olemuslikult nii julm kui ka piinav tegu. Selline käsitlus on kooskõlas loomakaitseseaduse § 4 lõike 1 sisuga ning Riigikohtu väljakujunenud praktikaga.

3.1.15. Lisakaristuse täitmisest kõrvalehoidumine (eelnõu § 1 p 16, KarS § 329)

Muudatuse eesmärk

Muudatuse eesmärk on tagada, et juriidiline isik vastutaks talle määratud lisakaristuse teadliku eiramise eest samamoodi nagu füüsiline isik. Praegu on lisakaristuse täitmisest kõrvalehoidumine karistatav ainult KarS §-s 329 loetletud füüsilise isiku lisakaristuste korral.

Probleemi olemus ja kehtiva õiguse puudujäägid

KarS § 329 lõikes 1 puudub viide KarS §-le 55¹, mis sätestab juriidilise isiku lisakaristused. Seetõttu ei ole praegu selget alust võtta juriidilist isikut vastutusele, kui ta talle määratud lisakaristust teadlikult eirab. Selliseks näiteks võib olla olukord, kus ettevõtte jätkab tegutsemist valdkonnas, milles kohus on tal tegutsemise keelanud.

Muudatuse sisu

KarS § 329 lõike 1 loetellu lisatakse viide KarS §-le 55¹, mille tulemusena muutub koosseisupäraseks teoks ka teadlik lisakaristuse täitmisest kõrvalehoidumine juriidilise isiku poolt. Samuti täiendatakse sätet teise lõikega, mille kohaselt karistatakse juriidilist isikut sellise kuriteo toimepanemise eest rahalise karistusega. Tegu on põhimõttelise muudatusega, mille mõju ei ole suur, kuna kõnealuseid keelde rakendatakse (vähemalt senise praktika kohaselt) praktikas harva.

3.1.16. Normitehnilise märkuse lisamine (eelnõu § 1 p 17)

Eelnõuga lisatakse KarS-i normitehniline märkus, mis tõendab direktiivi ülevõtmist. Eelkõige on direktiiviga seotud muudatused KarS §-des 58, 120, 121, 157⁴, 157⁵, 157⁶. Normitehniline

märkus lisatakse järgmises sõnastuses: Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2024/1385/EL, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist (ELT L, 2024/1385, 24.05.2024).

3.2. Eelnõu § 2 (loomakaitseseaduse muutmine)

Eelnõu paragrahviga 2 muudetakse loomakaitseseadust (LoKS). LoKS § 66¹¹ lõige 3 tunnistatakse kehtetuks. Kehtiva LoKS § 66¹¹ lõike 3 kohaselt menetleb LoKS §-s 66² sätestatud väärtegu kohus, kui väärteoasja arutades on vaja otsustada loomapidamise õiguse äravõtmine. Kuna siinse eelnõu § 1 punktiga 3 laieneb loomapidamiskeelu kohaldamise pädevus ka kohtuvälisele menetlejale, puudub edaspidi vajadus LoKS § 66¹¹ lõike 3 järele.

3.3. Eelnõu § 3 (väärteomenetluse seadustiku muutmine)

Eelnõu paragrahviga 3 muudetakse väärteomenetluse seadustikku (VTMS). VTMS § 73 lõike 1 punktis 1 on loetletud võimalikud kohtuvälise menetleja lahendid üldmenetluses. Kuivõrd siinse eelnõu § 1 punkti 3 kohaselt on kohtuvälise menetleja pädevuses ka loomapidamiskeelu kohaldamine, täiendatakse sellele vastavalt VTMS § 73 lõike 1 punkti 1 loetelu loomapidamiskeelu kohaldamise võimalusega.

Lisaks eelmainitule tuleb seoses loomapidamise keelu kohaldamise pädevuse andmisega kohtuvälisele menetlejale muuta VTMS §-e 74 ja 83. VTMS § 74 muudatused täiendavad kohtuvälise menetleja otsuse sisule esitatavaid nõudeid ja VTMS §-st 83 jäetakse välja klausel, mille kohaselt peab loomapidamise keelu otsustamiseks väärteo asja arutama maakohtunik.

3.4. Põhiseaduspärasuse analüüs

3.4.1. Loomapidamise keeld ja tegutsemiskeeld

Eelnõuga kavandatakse loomapidamise keelu (KarS § 52²) ning tegutsemiskeelu ja ametikohal töötamise keelu (KarS § 49) muudatused riivavad eelkõige põhiseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust, mis hõlmab isiku õigust vabalt otsustada oma tegevuse üle, sealhulgas nii loomapidamise kui ka kutse- ja majandustegevuse üle. Lisaks riivab tegutsemiskeeld otseselt PS § 29 lõikes 1 sätestatud õigust vabalt valida tegevusala, elukutset ja töökohta ning PS § 31 kaitsealasse kuuluvat ettevõtlusvabadust. Loomapidamise keeld võib ettevõtlusvabadust riivata juhul, kui loomapidamine toimub majandus- või kutsetegevusena.

3.4.1.1. Põhiõiguse riive

Põhiõiguse riive seisneb selles, et nii loomapidamise keeld kui ka tegutsemiskeeld välistavad ajutiselt isiku õiguse tegeleda teatud tegevusega – kas loomade pidamisega või kindlal tegevusalal tegutsemise või ametikohal töötamisega. Loomapidamise keelu puhul on intensiivse riivega tegemist eelkõige siis, kui piirang puudutab isiku peamist elatusallikat ja kestab pikema aja vältel.

Tegutsemiskeelu puhul võib riive olla eriti intensiivne, kuna see võib piirata isiku ligipääsu tegevusalale, mis vastab tema kvalifikatsioonile. Samas on oluline, et keeld on seotud

konkreetses süüteo ja selle kohaldamine eeldab sisulist seost teo ja keelatud tegevuse vahel (nt süütegu majandus- või kutsetegevuses või ametiseisundi kuritarvitamine).

3.4.1.2. Riive õigustamine

Üldist vabaduspõhiõigust ning tegevusala valiku vabadust võib piirata igal eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus või on kooskõlas selle väärtuskorraga. Eelnõus kavandatud piirangute eesmärk on:

- inimeste elu ja tervise kaitse;
- vara kaitse;
- avaliku korra ja turvalisuse tagamine;
- haavatavate isikute (laste, eakate, puudega ja hooldust vajavate inimeste) kaitse;
- loomade heaolu tagamine.

Need eesmärgid tulenevad põhiseaduslikku järku väärtustest ning on legitiimsed. Riigil on ka kaitsekohustus tagada isikute elu ja tervise kaitse, mis võib õigustada teatud põhiõiguste piiramist.

3.4.1.3. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Nii loomapidamise keelu kui ka tegutsemiskeelu laiendamine on eesmärgi saavutamiseks sobivad meetmed. Loomapidamise keeld võimaldab kõrvaldada ohuallika olukorras, kus isiku tegevus on näidanud, et ta ei järgi nõudeid ning seab ohtu teised inimesed või loomad. Tegutsemiskeeld võimaldab takistada isikul jätkata tegevust, mille käigus ta on juba toime pannud süüteo, ning ennetada sarnaste rikkumiste kordumist.

Vajalikkus

Meetmed on vajalikud, kuna puuduvad sama tõhusad, kuid põhiõigusi vähem piiravad vahendid. Tagajärjepõhised meetmed (nt kahju hüvitamine või karistamine ilma lisakaristusega) ei kõrvalda riski, et isik jätkab ohtlikku tegevust. Üldised järelevalve- või haldusmeetmed ei pruugi olla piisavad olukorras, kus isik on juba süüteo näidanud, et ta ei järgi kehtivaid nõudeid. Tegutsemiskeelu puhul ei pruugi leebemad piirangud (nt üksikute kohustuste kehtestamine) olla piisavad, kui rikkumine tuleneb isiku tegevuse olemusest või ametiseisundist. Seetõttu on lisakaristusena kohaldatav keeld vajalik, et saavutada ennetav ja tõhus kaitse.

Mõõdukus

Meetmete mõõdukusest kõnelevad mitmed asjaolud:

- Keelud ei kohaldu automaatselt, vaid nende kohaldamine eeldab kaalutlusotsust igas üksikjuhtumisel.
- Tegutsemiskeelu kohaldamise alused on seaduses piiritletud (seos süüteo ja tegevuse vahel või vajadus kaitsta haavatavaid isikuid).
- Keelud on ajaliselt piiratud (tegutsemiskeeld kuni 10 aastat kuriteo korral, loomapidamisekeeld maksimaalselt samuti kümme aastat kuriteo korral).
- Võimalik on diferentseerida keelu ulatust (nt konkreetne tegevusala või loomaliik).

- Otsused on allutatud kohtulikule kontrollile.

Kuigi tegemist võib olla intensiivse riivega, kehtivad piirangud eeskätt olukorras, kus isik on oma varasema käitumisega näidanud, et põhjustab ohtu teiste isikute õigushüvedele. Kaitstavate hüvede – eelkõige elu, tervise ja nõrgemate isikute kaitse – kaal on väga suur, mistõttu ei ole riive võrreldes eesmärgiga ebaproportsionaalne. Seega on muudatus põhiseaduspärane.

3.4.2. Ähvardamine

Eelnõuga kavandatakse KarS § 120 muudatus, millega laiendatakse ähvardamise koosseisu ulatust, võib riivata eelkõige põhiseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust, mis hõlmab ka isiku õigust vabalt väljendada oma mõtteid ja seisukohti. Teatud juhtudel võib tegemist olla ka PS § 45 lõikes 1 sätestatud sõnavabaduse riivega, kuivõrd ähvardus väljendub reeglina verbaalse või muu kommunikatiivse teona.

3.4.2.1. Põhiõiguse riive

Põhiõiguse riive seisneb selles, et laiendatud ähvardamise koosseis piirab isiku võimalust väljendada teatud liiki vägivallaga seotud või muul viisil hirmu tekitavaid lubadusi või seisukohti. Karistusõiguslik sekkumine tähendab, et teatud väljendusviisid (ähvardused) kvalifitseeritakse karistatavateks tegudeks ka senisest laiemas ulatuses.

Riive intensiivsus sõltub sellest, milliseid väljendusi piiratakse. Kuivõrd ähvardused ei ole pelgalt arvamused, vaid suunatud teise isiku hirmutamisele ja võivad oluliselt kahjustada tema vaimset heaolu, ei kuulu need sõnavabaduse tuumiklasse. Samas laieneb karistatavus uutele ähvardusliikidele (nt seksuaalvägivallaga, vabadusvastaste süütegudega või intiimse materjali avaldamisega ähvardamine), mistõttu laieneb ka riive ulatus.

3.4.2.2. Riive õigustamine

Sõnavabadus on kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigus. Põhiseaduse (PS) § 45 teise lause kohaselt võib sõnavabadust piirata üksnes avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

Ähvardamise koosseisu laiendamise eesmärgiks on eeskätt teise isiku vaimse heaolu ja turvatunde kaitse. Ähvardused, eriti vägivallaga seotud ähvardused, on mõeldud teise isiku hirmutamiseks ning võivad oluliselt kahjustada tema vaimset tervist, enesemääramisvabadust ja turvatunnet. Seetõttu on tegemist teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning tervise kaitsega PS § 45 tähenduses. Seega on sõnavabaduse riive eesmärk otseselt seotud PS § 45 teises lauses sätestatud lubatud piiramisalustega ja on põhiseaduse kohaselt legitiimne.

Üldist vabaduspõhiõigust võib piirata igal eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus.

Ähvardamise koosseisu kaitstavaks õigushüveks on eeskätt inimese vaimne tervis ja turvatunne. Tegemist on põhiseaduslikku järku väärtustega ning seetõttu on tegu legitiimse eesmärgiga. Riigi kaitsekohustus hõlmab ka inimeste kaitsmist hirmu ja psühholoogilise vägivalla eest, mitte üksnes juba realiseerunud füüsiliste rünnete eest.

3.4.2.3. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Ähvardamise koosseisu laiendamine on eesmärgi saavutamiseks sobiv meede.

- Uute ähvardusliikide koosseisu lisamine võimaldab hõlmata käitumist, mis sisuliselt tekitab kannatanus tugevat hirmu, kuid ei olnud seni karistatav.
- Eriti digikeskkonnas (nt seksuaalse sisuga materjali avaldamisega ähvardamine) aitab kriminaliseerimine vähendada sellise käitumise levikut ja kaitsta kannatanuid.
- Mõiste „oluline vara“ kasutusele võtmine võimaldab hinnata ähvarduse mõju sisulisemalt, arvestades kannatanu tegelikku olukorda.

Seetõttu aitab regulatsioon kaasa inimeste vaimse heaolu ja turvatunde tõhusamale kaitsele.

Vajalikkus

Meede on vajalik, kuna puuduvad sama tõhusad, kuid põhiõigusi vähem piiravad alternatiivid.

- Tsiviilõiguslikud või menetluslikud abinõud (nt kahju hüvitamine) ei ole piisavad, et ennetada ähvarduste tekitatud hirmu ega nende eskaleerumist.
- Kehtiv regulatsioon ei kata mitmeid ühiskonnas levinud ja raskena tajutavaid ähvardusi, mistõttu on osa õigushüvesid praegu kaitseta.
- Kitsama koosseisu säilitamine looks põhjendamatu lünga õiguskaitstes, eriti tehnoloogia arengut arvestades.

Kuivõrd ähvardamise kriminaliseerimine eeldab jätkuvalt tingimust, et ähvardus peab olema veenev ja kannatanul peab olema alust karta selle täideviimist, on regulatsiooni ulatus piiratud, välistades põhjendamatu sekkumise.

Mõõdukus

Meetme mõõdukust toetavad järgmised asjaolud:

- Koosseis ei hõlma igasugust väljendust, vaid üksnes selliseid ähvardusi, mille puhul on alust karta nende täideviimist.
- Säilib nõue hinnata ähvarduse veenvust ka objektiivse (mõistliku isiku) kriteeriumi alusel.
- Karistusmäär püsib muutmata ning jääb suhteliselt mõõdukaks (rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus).
- „Olulise vara“ kriteerium välistab bagatelsed juhtumid ning nõuab objektiivselt hinnatavat kaalukust.

Sõnavabaduse riive ei ole intensiivne, kuna kaitse ei laiene ähvardustele samas ulatuses kui arvamused avaldustele. Samal ajal on kaitstavate hüvede – eelkõige inimeste vaimse tervise, turvatunde ja seksuaalse enesemääramise – kaal väga suur. Seetõttu kaaluvad eesmärgid üles põhiõiguse riive ning muudatus on põhiseaduspärane.

3.4.3 Füüsilise ja vaimse tervise kahjustamine (KarS § 121 muudatused)

Eelnõuga muudetakse KarS § 121 pealkirja, suurendatakse lõikes 1 sätestatud vangistuse ülemmäära ühelt aastalt kahe aastani, täpsustatakse lähisuhtega seotud kvalifitseerivat tunnust ning sätestatakse sõltuvussuhe eraldi kvalifitseeriva asjaoluna. Kavandatavate muudatuste eesmärk on tugevdada isikute kaitset vägivalla eest ning tagada, et karistusõigus võimaldaks senisest paremini arvestada teo toimepanemise konteksti, sealhulgas lähisuhetes ja sõltuvussuhetes esineva vägivalla eripära ning kannatanu võimalikku suuremat haavatavust.

3.4.3.1. Põhiõiguste riive ja riive õigustamine

Karistustmäära suurendamine puudutab põhiseaduses sätestatud üldist vabaduspõhiõigust ja põhiseaduse §-s 20 sätestatud õigust vabadusele. Vangistus kujutab endast otsest sekkumist isiku füüsilisse vabadusse ning riivab seetõttu PS § 20 lõikes 1 sätestatud õigust vabadusele. Riive intensiivsus suureneb eelkõige maksimaalse võimaliku vangistusaja pikenemise tõttu. Kõrgem ülemmäär annab kohtule võimaluse kasutada teo raskusele vastavat karistust senisest laiemas ulatuses. Ülemmäära tõstmine ei tähenda, et KarS § 121 lg 1 alla kuuluvate tegude eest tuleks üldjuhul mõista senisest rangemaid karistusi, vaid suurendab võimalust arvestada konkreetse teo raskust ja asjaolusid.

Eelnõuga täpsustatakse KarS § 121 lg 2 p 2 lähisuhtega seotud kvalifitseerivat tunnust ja sätestatakse sõltuvussuhe KarS § 121 lg 2 punktis 2¹ eraldi kvalifitseeriva asjaoluna. Muudatuse eesmärk on tagada, et lähisuhtega seotud kvalifitseerivat tunnust oleks võimalik kohaldada ka olukorras, kus lähisuhte partnerite vahel on teo toimepanemise ajaks ametlikult lõppenud, kuid selle mõju kestab edasi. Riive vägivallateo toimepanijale seisneb karistusõigusliku vastutuse määras, mida muudatuse kohaselt on võimalik kohaldada ka pärast lähisuhte lõppemist. Lähisuhte võib tekitada kannatanu ja toimepanija vahel erilise usaldus-, sõltuvus- või haavatavussuhte ning suhte lõppemisel võib suhte ajal kujunenud konflikt, vägivalla- või kontrollimuster jätkuda. Seetõttu on oluline, et regulatsioon hõlmaks ka endisi paarisuhte partnereid.

Sõltuvussuhte eraldi kvalifitseeriva asjaoluna sätestamine muudab regulatsiooni selgemaks ja eristab lähi- ja sõltuvussuhte kui sisult erinevad suhted. Sõltuvussuhe võib esineda ka olukorras, kus toimepanija ja kannatanu vahel ei ole lähisuhet. Sõltuvussuhe võib tuleneda näiteks hooldus-, eestkostes-, alluvus- või muust suhtest, mille tõttu on kannatanu toimepanija suhtes tavalisest haavatavamas positsioonis, tal on seeläbi vähem võimalusi olukorrast lahkuda või enda õigusi tõhusalt kaitsta. Sõltuvussuhte eraldamine iseseisvaks kvalifitseerivaks tunnuseks suurendab regulatsiooni süsteemset selgust ja võimaldab arvestada erinevate haavatavust tekitavate suhete eripära.

3.4.3.2. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Eelnõuga kavandatud muudatused on sobivad, kuna need võimaldavad paremini saavutada isikute tõhusama kaitse eesmärki. Kõrgem karistuse ülemmäär võimaldab kohtule senisest paindlikuma karistusraami, mille piires on võimalik konkreetne karistus individualiseerida vastavalt teo ebaõiglusele, süüle ning eri- ja üldpreventiivsetele vajadustele. Lähi- või sõltuvussuhtes toime pandud väärkohtlemise käsitlemine raskemini karistatavana on põhjendatud kannatanu erilise haavatavusega sellises suhtes.

Vajalikkus

Muudatused on vajalikud, kuna olemasolev regulatsioon ei ole piisavalt selgesõnaline ega võimalda kõigil juhtudel piisavalt arvestada teo toimepanemise konteksti ja kannatanu haavatavust. Käesolev muudatus toetab olemasoleva karistusõigusliku kaitse täpsustamist ja diferentseerimist.

Mõõdukus

Eelnõuga kavandatavad karistusõiguslikud muudatused on mõõdukad. Karistuse ülemmäära suurendamine kahe aastani annab kohtule täiendava individualiseerimisruumi, kuid ei kohusta kohut määrama senisest rangemat karistust. Kavandatav regulatsioon täpsustab, et lähisuhe võib olla kvalifitseerivaks asjaoluks ka pärast suhte lõppemist, tagades senisest parema kaitse perevägivalla ohvritele. Karistusõigusliku sekkumise intensiivsust tasakaalustab asjaolu, et rangema vastutuse aluseks olevad asjaolud peavad olema konkreetses kriminaalmenetluses tuvastatud ning karistuse mõistmisel tuleb arvestada teo konkreetset raskust ja isiku süüd.

3.4.4. Seksuaalse sisuga materjaliga seotud süüteod

KarS § 157⁴ (seksuaalse sisuga materjali ebaseaduslik avaldamine) ja KarS § 157⁵ (seksuaalse sisuga visuaalse materjali tahtvastane edastamine) kehtestamine riivavad eelkõige põhiseaduse § 19 lõikes 1 sätestatud üldist vabaduspõhiõigust, mis hõlmab isiku vabadust oma tegevust ja käitumist vabalt kujundada. Samuti võivad need riivata PS § 45 lõikes 1 sätestatud sõnavabadust, kuivõrd tegemist on kommunikatiivsete tegudega (teabe edastamine ja avaldamine).

Lisaks puudutavad nimetatud sätted PS § 26 kaitsealasse kuuluvat eraelu puutumatust, kuid seda teist isikut kaitsvate normidena.

3.4.4.1. Põhiõiguse riive

Põhiõiguse riive seisneb selles, et isikul piiratakse võimalust edastada ja avaldada seksuaalse sisuga materjali.

KarS § 157⁴ puhul seisneb riive selles, et kriminaliseeritakse teise isiku kohta seksuaalse sisuga materjali avaldamine või edastamine ilma tema nõusolekuta, samuti sellise materjali valmistamine või töötlemine koos sellele järgneva avaldamisega.

KarS § 157⁵ puhul seisneb riive selles, et keelatakse teisele isikule tema tahte vastaselt seksuaalse sisuga materjali edastamine, kui see teda oluliselt häirib.

Samas on oluline, et piirang ei hõlma kogu teabe levitamist, vaid üksnes kitsast kategooriat – seksuaalse sisuga materjali edastamist või avaldamist ilma adressaadi nõusolekuta või tema tahte vastaselt ning olukorras, kus see teda oluliselt häirib või kahjustab.

3.4.4.2. Riive õigustamine

Sõnavabadus on kvalifitseeritud seadusereservatsiooniga põhiõigus. PS § 45 teise lause kohaselt võib seda piirata üksnes avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks.

Kõnesolevate sätete eesmärk on kaitsta teise isiku eraelu, au ja väärikust, vaimset heaolu, aga ka seksuaalse enesemääramise õigust olukorras, kus isiku kohta levitatakse või talle edastatakse seksuaalse sisuga materjali ilma tema nõusolekuta või tema tahte vastaselt.

Selline käitumine riivab otseselt teise isiku õigusi ja vabadusi, sh tema eraelu puutumatust ja inimväärikust, ning võib kahjustada tema vaimset tervist. Seetõttu on tegemist PS § 45 tähenduses teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning tervise kaitsega.

PS § 26 kohaselt võib eraellu sekkuda üksnes tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks.

Kõnesolevate süüteokoosseisude eesmärk on takistada teise inimese kohta intiimse ja seksuaalse iseloomuga teabe levitamist ilma tema nõusolekuta. Selline käitumine kujutab endast tõsist sekkumist kannatanu eraellu.

Karistusõigusliku keelu kehtestamine teenib seega teiste inimeste õiguste ja vabaduste ning kõlbluse kaitse eesmärki PS § 26 tähenduses.

Üldist vabaduspõhiõigust võib piirata igal eesmärgil, mis ei ole põhiseadusega vastuolus. Kõnesoleval juhul langeb selle piirangu eesmärk kokku eeltoodud PS §-de 26 ja 45 alusel lubatud eesmärkidega, mistõttu on ka PS § 19 riive põhiseaduslikult legitiimne.

3.4.4.3. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Kavandatud õigusnormid on eesmärgi saavutamiseks sobivad.

- Seksuaalse sisuga materjali tahtevastase levitamise kriminaliseerimine aitab vähendada küberahistamist ja kaitsta inimeste seksuaalse enesemääramise õigust.
- Seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta avaldamise kriminaliseerimine võimaldab tõhusalt reageerida sellistele nähtustele nagu nn kättemaksuporno.
- Regulatsioon arvestab digikeskkonna eripära, kus materjali levik võib olla kiire ja ulatuslik, ning aitab ennetada pöördumatuid tagajärgi kannatanule.

Seega aitavad meetmed kaasa kaitstavate õigushüvede saavutamisele.

Vajalikkus

Meetmed on vajalikud, kuna puuduvad sama tõhusad, kuid põhiõigusi vähem piiravad alternatiivid.

- Tsiviilõiguslikud õiguskaitsevahendid (nt kahju hüvitamine või materjali eemaldamise nõue) ei avalda piisavat üldpreventiivset mõju ega kaitse kannatanuid olukorras, kus kahju tekib kiiresti ja raskesti pöördumisel viisil.
- Kehtivas õiguses puudub selgesõnaline regulatsioon, mis hõlmaks nii küberpaljastamist kui ka seksuaalse sisuga materjali nõusolekuta avaldamist, mistõttu jäävad mitmed õigusega kaitstud teise inimese huvisid ründavad teod karistusõigusliku reageerimiseta.
- KarS § 157⁵ sisaldab kitsendavat elementi (oluline häirimine), mis välistab väheolulised juhtumid ja piirab koosseisu kohaldamisala.

Seetõttu ei ole olemas vähem piiravaid, kuid sama tõhusaid meetmeid eesmärgi saavutamiseks.

Mõõdukus

Meede on järgmistel põhjustel ka mõõdukas.

- Koosseisud on selgelt piiritletud ega hõlma kogu seksuaalse sisuga teabe edastamist, vaid üksnes tahtevastast või nõusolekuta toimuvat käitumist.
- KarS § 157⁴ eeldab nõusoleku puudumist ja isiku äratuntavust, seega pole tegu üldise kõlbluse kaitse normiga, vaid karistatav on selline tegu, kus kahjustatakse just konkreetse isiku õigusi.

- KarS § 157⁵ eeldab „olulise häirimise“ olemasolu, mis välistab bagatelsed juhtumid.
- Karistused on mõõdukad ning diferentseeritud vastavalt teo raskusele (väärteokoosseis vs. kuriteokoosseis).
- Koosseis ei kriminaliseeri materjali pelka loomist või töötlemist, karistatav on sellise materjali loomine või töötlemine vaid siis, kui materjal avaldati. See vähendab sekkumise intensiivsust.

Kuigi tegemist on sõnavabaduse ja tegutsemisvabaduse riivega, on kaitstavate hüvede – eelkõige seksuaalse enesemääramise, eraelu ja inimväärikuse kaitse – kaal väga suur. Eriti digikeskkonnas võivad sellised rikkumised põhjustada ulatuslikku ja pöördumatut kahju, mis õigustab intensiivsemat riigi sekkumist. Seetõttu ei ole põhiõiguse riive ülemäärane võrreldes eesmärgiga ning muudatused on põhiseadusega kooskõlas.

3.4.5. Isikuandmete avaldamine isiku tervise kahjustamise eesmärgil

3.4.5.1. Põhiõiguste riive ja riive õigustamine

Isikuandmete avaldamise piirang puudutab põhiseaduslikus tähenduses ühelt poolt õigust eraelu puutumatusele (PS § 26) ning tervise kaitsele (PS § 28), teisalt aga sõnavabadust (PS § 45). Kavandatav säte riivab isikuandmeid avaldava või edastava isiku sõnavabadust, kuna keelab teatud juhtudel isikuandmete avaldamise, edastamise või neile juurdepääsu võimaldamise.

Riive eesmärk on kaitsta inimese eraelu ja tervist ning ennetada olukordi, kus isikuandmeid kasutatakse teadlikult eesmärgiga põhjustada teisele isikule füüsilist või vaimset kahju või kutsuda esile tema kahjustamine kolmandate isikute poolt. Inimväärikuse, tervise ja eraelu kaitse on põhiseaduslikult legitiimsed ning kaalukad eesmärgid, mis võivad õigustada sõnavabaduse piiramist.

Riive õigustamisel on lähtutud PS §-st 11, mille kohaselt peab põhiõiguste piirang olema demokraatlikus ühiskonnas vajalik ning proportsionaalne. Kavandatav piirang riivab sõnavabadust, kuid teenib põhiseaduslikult legitiimset eesmärki kaitsta inimese tervist ja eraelu.

3.4.5.2. Proportsionaalsuse analüüs

Sobivus

Isikuandmete avaldamise keelamine juhul, kui avaldamise eesmärk on konkreetse isiku tervise kahjustamine, aitab kaasa inimese tervise ja eraelu kaitsele ning aitab selliseid juhtumeid ennetada. Seega on normil preventiivne mõju ja see aitab kaasa inimese kehalise ja vaimse tervise kaitsele ning on sobiv.

Vajalikkus

Tegemist on ennetava koosseisuga, mille eesmärk on takistada isikuandmete kasutamist teiste isikute tegevuse esilekutsumiseks millega kahjustatakse kannatanu tervist. Kavandatav muudatus on vajalik, kuna olemasolevad õiguskaitsevahendid ei taga piisavat kaitset olukordades, kus isikuandmeid kasutatakse tahtlikult selleks, et õhutada teisi isikuid kannatanu tervist kahjustama.

Mõõdukus

Eelnõuga kavandatav karistusõiguslik sekkumine ja sõnavabaduse riive on mõõdukas, kuna

sellega kaitstakse väga kaalukaid õigushüvesid – isiku kehalist ja vaimset tervist ning eraelu. Karistusena ette nähtud rahaline karistus või kuni üheaastane vangistus võimaldab kohtul karistuse individualiseerida vastavalt teo raskusele ja toimepanija süüle.

4. Eelnõu terminoloogia

Eelnõukohase seadusega ei võeta tarvitusele uusi termineid.

5. Eelnõu vastavus Euroopa Liidu õigusele

Eelnõukohase seadusega võetakse osaliselt üle Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv (EL) 2024/1385, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist (ELT L, 2024/1385, 24.05.2024).

6. Seaduse mõjud

6.1. Mõjude üldiseloostus

Eelnõu sisaldab mitmeid omavahel seotud karistusõiguslikke muudatusi, mille eesmärk on suurendada õigusselgust, laiendada karistusõigusliku sekkumise võimalusi vastavalt ühiskondlikule ootusele ning tugevdada vägivallaohvrite ja haavatavate isikute kaitset, samuti inimeste kaitset digikeskkonnas. Muudatused hõlmavad nii olemasolevate süüteokoosseisude täpsustamist ja laiendamist kui ka uute koosseisude loomist ning sanktsioonide ajakohastamist.

Eelnõu ei reguleeri üht kitsast valdkonda, vaid puudutab mitut temaatiliselt seotud probleemide ringi, mistõttu on mõjude analüüs esitatud järgmiste alapeatükkidena:

1. vägivalla ja ähvardamisega seotud muudatused;
2. seksuaalse enesemääramise õiguse ja privaatsuse kaitse;
3. haavatavate isikute kaitse (hooldamise kohustus);
4. loomapidamisega seotud ohud ja ennetusmeetmed;
5. süüvõime erandit puudutav säte.

Eelnõuga kavandatavate muudatuste mõju avaldub eelkõige inimeste turvalisuse ja põhiõiguste kaitse, õiguskaitseasutuste tegevuse, haavatavate isikute heaolu, loomade heaolu ning õiguskindluse valdkonnas. Õiguskaitseasutustele võib muudatuste rakendamine kaasa tuua täiendavat töökoormust seoses uute või täpsustatud süüteokoosseisude menetlemise, tõendamise ja õiguskaitsemeetmete kohaldamisega.

Eelnõu peamised mõjutatud sihtrühmad on ähvardamis- ja vägivallakuritegude ohvrid ning toimepanijad, digivägivalla ja seksuaalse enesemääramise vastaste tegude ohvrid, hooldust vajavad inimesed ning nende hooldajad ja hoolekandeteenuse osutajad, loomapidajad ning loomapidamise üle järelevalvet teostavad asutused, samuti õiguskaitseasutused, kohtud, kohtuvälised menetlejad ja kohalikud omavalitsused.

6.2. Muudatuste mõjud

6.2.1. Vägivalla ja ähvardamise ning ahistava jälitamise koosseisude muudatused (KarS §-d 120 ja 121, § 58 p-d 4 ja 14, § 157³)

Eelnõuga laiendatakse ähvardamise koosseisu (KarS § 120), täiendades seda seksuaalse vägivalda, vabadusvastaste süütegude ja seksuaalse sisuga materjali avaldamisega ähvardamisega. Samuti muudetakse selgelt karistatavaks nn kolmnurkähvarded. Veel tõstetakse kehalise väärkohtlemise (KarS § 121) karistuse ülemmäära ja ahistava jälitamise (KarS § 157³) regulatsiooni sanktsiooniraami ülemmäära. Eelnõu täpsustab lähisuhtevägivalda mõistet (KarS § 121 lg 2 p 2) ja viib KarS § 121 pealkirja vastavusse selle tegeliku sisuga. Täiendatakse karistust raskendavate asjaolude loetelu (KarS § 58), nimetades punktis 4 pereliikmete kõrval ka paarisuhtepartnerit ning täpsustades selles lähisuhte mõistet ning lisades eraldi raskendava asjaoluna süüteo eksponeerimise.

Nimetatud muudatused suurendavad õiguskaitseasutuste võimalusi reageerida vägivalda ja ähvardamise juhtumitele, mis kehtiva õiguse kohaselt ei pruugi koosseisupärased teod olla. See omakorda toob kaasa menetluste arvu mõõduka kasvu, eeskätt ähvardamise juhtumites. Suurem võimalik karistumäär võimaldab diferentseerida vastutust vastavalt teo raskusele ning annab õiguskaitseüsteemile suurema võimaluse reageerida raskematele vägivallategudele nende tegelikule ohtlikkusele vastavalt. Kohtute töö võib mõnevõrra keerulisemaks muutuda, kuna rohkemates asjades tuleb hinnata ähvarduse veenvust, kannatanu hirmu põhjendatust ning raskendavate asjaolude esinemist.

Karistust raskendavate asjaolude täiendamine mõjutab eelkõige endiste või praeguste paarisuhtepartnerite vahel toime pandud vägivalda hindamist. Pereliikmete kõrval paarisuhtepartneri eraldi nimetamine aitab paremini kajastada suhteid, milles vägivallatsejal võib olla kannatanu suhtes oluline usalduslik, emotsionaalne või kontrolliv positsioon. Süüteo eksponeerimine võib suurendada kannatanu alandust, hirmu ja sotsiaalset kahju ning samal ajal normaliseerida vägivaldset käitumist. Seetõttu on muudatustel nii kannatanu kaitset toetav kui ka üldpreventiivne mõju.

Muudatuste tulemusena paraneb kannatanute kaitse ning väheneb olukordade hulk, kus ühiskondlikult ohtlikuks ja äärmiselt etteheidetavaks hinnatav käitumine jääb karistusõigusliku sekkumiseta. Vägivalla ja ähvardamisega seotud muudatuste peamine mõju seisneb isikute turvalisuse ja kehalise ning vaimse puutumatuse paremas kaitses, sh perevägivalda ohvrite senisest tõhusamas kaitses pärast paarisuhte lõppemist. Muudatused laiendavad õiguslikku kaitset tõsiseltvõetavate ähvarduste eest nagu vägistamise või muu seksuaalse enesemääratlemise vastase kuriteo toimepanemise, aga ka seksuaalse sisuga andmete ebaseadusliku avaldamise korral. Ähvardamise koosseisu täiendamine seksuaalse vägivalda, vabadusvastaste süütegude ning seksuaalse sisuga materjali avaldamisega ähvardamisega parandab eelkõige kannatanute kaitset vaimse vägivalda eest. Sellised ähvardused võivad tekitada kannatanus tugevat ja pikaajalist hirmu ning mõjutada tema igapäevast toimetulekut, suhteid ja osalemist ühiskonnaelus. Eriti oluline on kaitse olukordades, kus ähvardust kasutatakse kannatanu kontrollimiseks või mõjutamiseks ning kus ähvarduse tegelik mõju ei seisne üksnes võimalikus füüsilises kahjus, vaid ka kannatanu privaatsuse, seksuaalse enesemääramise või vabaduse ohustamises. Lähedane või perekondlik suhe võib suurendada kannatanu haavatavust, võimaldada toimepanijal ära kasutada usaldust ning muuta vägivalla mõju ja kordumise riski teistsuguseks kui juhusliku võõra isiku vahelise konflikti puhul.

Seetõttu aitab lähisuhtevägivalla mõiste täiendamine seaduses paarisuhtes olnud partnerite kaitset perevägivalla eest ka peale paarisuhte lõppemist paremini tagada.

Kuigi kehtivas karistusõiguses eelnõuga sätestatavad seksuaalse sisuga materjalide avaldamist ja edastamist puudutavad koosseisud puuduvad ning seetõttu puudub ka vastav statistika, võib Justiits- ja Digiministeeriumi poolt tellitud ohvriuuringu (2025) andmetele tuginevalt välja tuua, et 15-aastaste ja vanemate elanike hulgas on inimesed seksuaalse sisuga materjalidega seotud ähvardusi kogenud. Küsimusele „Kas viimase 12 kuu jooksul on juhtunud, et internetis on levitatud või ähvardatud levitada Teist seksuaalse alatooniga pilte, sõnumeid või muid materjale?“ vastas 2024. aastal jaatavalt 4,4% ning 2025. aastal 4,5%. Küsimusele „Kas viimase 12 kuu jooksul on juhtunud, et internetis on ähvardatud Teist seksuaalse alatooniga pilte või muid materjale levitada, kui Te ei nõustu ähvardaja soove täitma?“ vastati 2024. aastal, et 0,4% vastanute puhul oli seda teinud lähikondlane (pereliige, sõber tuttav) ning 5,2% puhul võõras. 2025. aastal märkisid vastajad sama küsimuse puhul, et 0,2% vastanute puhul oli seda teinud lähikondlane (pereliige, sõber tuttav) ning 4,8% puhul võõras.

Statistika³⁷ kohaselt pandi 2025. aastal üle poolte ahistava jälitamise juhtumitest (54%) toime praeguse või endise paarisuhtepartneri poolt, samuti muu sugulase või hõimlase poolt (14%) ning muu tuttava (12%) poolt. 18% juhtudest oli ahistav jälitaja ohvrile võõras. Ligi pooltel juhtudest toimus ohvriga soovimatu kontakti võtmine telefoni, sõnumite, e-kirjade, sotsiaalmeedia vm info- ja kommunikatsioonitehnoloogiavahendite vahendusel. Umbes kolmandikul juhtudest ahistati kannatanut füüsiliselt, ilmudes ohvri koju, töökohta või mujale kannatanuga seotud kohtadesse. Kasutati ka mõlema eelnimetatud viisi kombineerimist. Samuti postitati solvavaid, häirivaid kommentaare või valeinfot internetti või sotsiaalmeediasse ning jälgiti teist inimest häirivalt teda pidevalt pildistades või filmides.

Eelnõuga sätestatavad muudatused kannavad ühiskondlikku sõnumit, et vägivald ja sellega ähvardamine nagu ka süüteo toimepanemise või toime pandud süüteo eksponeerimine, on tõsine sotsiaalne probleem, millele tuleb karistusõiguslikult ennetavalt ja teo raskusele vastavalt reageerida.

Eelnõuga kavandatavatel muudatustel ei ole eeldatavalt olulist otsest mõju ettevõtjate ega majanduskeskkonna toimimisele. Muudatused puudutavad eelkõige füüsiliste isikute karistusõiguslikku vastutust ning ei kehtesta ettevõtjatele uusi üldisi majanduslikke kohustusi. Kaudne positiivne mõju võib tuleneda vägivalla ja ähvardava käitumise vähenemisest ning sellest, et turvalisem elukeskkond vähendab vägivallast tulenevaid sotsiaalseid ja majanduslikke kulusid, sealhulgas kannatanute töö- ja toimetulekuvõime vähenemise ning avalike teenuste kasutamisega seotud kulusid. Mõju ulatus on eeldatavalt väike.

Eelnõuga kavandatavatel muudatustel ei ole otsest mõju riigikaitse korraldusele, riigikaitsele ülesannetele ega riigi kaitsevõimele. Samuti ei ole muudatustel eeldatavasti otsest mõju Eesti välissuhetele ega rahvusvahelistele kohustustele. Kaudses vaates toetavad

³⁷ [Perevägivald | Kuritegevus 2025](#)

muudatused õigusriigi toimimist, inimeste põhiõiguste kaitset ja turvalisust ning on seetõttu kooskõlas Eesti kui õigusriigi usaldusväärsuse ja rahvusvahelise mainega.

Muudatuste rakendamisega võib kaasneda täiendav töökoormus politseile, prokuratuurile ja kohtutele, kuna muutub ähvardamise koosseisu kohaldamisala, suureneb võimalus arvestada teo raskust kehalise väärkohtlemise korral ning lisanduvad täpsustused lähisuhtevägivalla osas ning raskendavate asjaolude käsitlemisel. Seetõttu on oluline tagada vastav koolitus nii õiguskaitseasutuste kui kannatanuid toetavate asutuste spetsialistidele. Olemasolevaid asutusi ja nende põhiülesandeid eelnõu ei muuda ning eraldi uute asutuste või struktuuriüksuste loomist ei ole vaja.

Eelnõuga ei kaasne eeldatavasti olulist otsest mõju riigieelarve tuludele ega kuludele. Muudatuste rakendamine võib kaasa tuua täiendavaid kulusid seoses õiguskaitseasutuste töökoormuse suurenemise, menetluspraktika kohandamise ja vajaduse korral ametnike koolitamisega. Kulude täpset suurust ei ole võimalik eraldi hinnata, kuna varasem karistusõiguslik praktika puudub ning kulude suurus sõltub menetletavate juhtumite arvust ja sellest, kui ulatuslikult uusi sätteid praktikas kohaldatakse. Pikemas perspektiivis võib muudatusel olla kaudne positiivne majanduslik mõju, kuna vägivalla ja ähvardamise tõhusam ennetamine ning kannatanute parem kaitse aitavad vähendada vägivallast tulenevaid ühiskondlikke kulusid.

6.2.2. Seksuaalse enesemääramise ja veebikeskkonnas toime pandud vägivalla ning isikuandmete avaldamisega seotud isiku tervise kahjustamise vastase kaitse tugevdamine (KarS täiendamine §-dega 157⁴, 157⁵ ja 157⁶)

Eelnõukohase seadusega kehtestatakse uus süüteokoosseis seksuaalse sisuga materjali ebaseadusliku avaldamise (KarS § 157⁴) ja seksuaalse sisuga materjali soovimatu edastamise (KarS § 157⁵) kohta. Samuti kehtestatakse uus süüteokoosseis isiku nõusolekuta isikut tuvastavate või tuvastada võimaldavate isikuandmete edastamise või avaldamise kohta eesmärgiga õhutada teisi isikuid kannatanu tervist kahjustama (KarS § 157⁶).

Seksuaalse sisuga materjali ebaseadusliku avaldamise ja sellise materjali soovimatu edastamisega seotud muudatus mõjutab eelkõige seksuaalse sisuga materjali loomises või saamisel osalenud isikuid, kelle privaatsust ja seksuaalset enesemääramisõigust sellise materjali levitamine, saamine või levitamisega ähvardamine rikub ning mida senine õiguslik regulatsioon ei katnud. Seksuaalne väärkohtlemine ja seksuaalne vägivald on Eestis arvestatav probleem ning uuringud näitavad, et oluline osa sellisest väärkohtlemisest on seotud ka internetikeskkonnaga. Seda nii täiskasvanute kui laste puhul. Eesti laste privaatsust käsitlevas 2022. aasta uuringus³⁸ märkis 37% lastest, et nad kardavad oma piltide ja videote jagamist ilma nende nõusolekuta. 8 % oli lastest oli saanud soovimatult seksuaalse sisuga pilte, videoid või sõnumeid, 7% vastajatest märkis, et fotot või videot minust on levitatud ilma minu nõusolekuta. World Wide Web Foundationi (Web Foundation) ja World Association of Girl Guides and Girl Scouts (WAGGGS) 2020. aasta uuringu³⁹ tulemused näitasid, et 52% noortest naistest ja tüdrukutest (peamiselt vanuses 15-35 aastat) on kogenud veebipõhist väärkohtlemist,

³⁸ [Uuring: iga neljas Eesti laps on internetis kogenud ohtu enda privaatsusele - Targalt Internetis](#)

³⁹ [WF_WAGGGS-Survey-1-pager-1.pdf](#)

sealhulgas ähvardavaid sõnumeid, seksuaalset ahistamist ja privaatsete piltide jagamist ilma nõusolekuta.

Seksuaalse sisuga materjali avaldamine ilma isiku nõusolekuta võib rikkuda samaaegselt mitut õigushüve – isiku eraelu puutumatust, seksuaalset enesemääramisõigust, au ja väärikut ning õigust kontrollida oma isikliku ja intiimse informatsiooni levikut. Digitaalses keskkonnas võib rikkumise mõju olla eriti ulatuslik. Erinevalt füüsilisest dokumendist või fotost võib veebis avaldatud materjal kiiresti levida suure hulga inimesteni, seda võidakse kopeerida ja uuesti avaldada ning kannatanul võib olla väga keeruline kontrollida materjali edasist levikut. Materjali püsimine digikeskkonnas võib pikendada kahju ka pärast algse teo toimepanemist, arvestada tuleb digikeskkonna piiriülese olemusega. Muudatused aitavad reageerida digikeskkonnas levivatele vägivalla- ja ahistamisvormidele, mille osakaal on viimastel aastatel kasvanud⁴⁰. Õiguskaitseasutuste jaoks tähendab see menetluste arvu suurenemist just digikeskkonnas toime pandud tegude osas. Seega tõuseb vajadus veebikeskkonnas pädevate menetlejate ja vastava tehnoloogia järele. Sageneda võib rahvusvahelist koostööd, sealhulgas rahvusvaheliste platvormidega suhtlemist nõudvate juhtumite hulk.

Karistusseadustiku täiendus, mis puudutab isiku nõusolekuta avalikkusele tema isikuandmeid sisaldava materjali kättesaadavaks tegemist, et õhutada teisi isikuid tekitama kõnealusele isikule füüsilist või psüühilist kahju, kaitseb eeskätt isikute põhiõigust turvalisusele, privaatsusele, tervisele ja elule. Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv 2024/1385/EL, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist, rõhutab⁴¹, et interneti- ja sotsiaalmeediakasutuse kasv on viimastel aastatel järsult suurendanud avalikku vägivalla ja vaenu õhutamist, sealhulgas soo alusel, mistõttu on oluline, et ohvrile füüsilise või raske psühholoogilise kahju tekitamise õhutamine oleks süüteona karistusõiguses käsitletud.

Muudatuste rakendamisega võib kaasneda politsei, prokuratuuri ja kohtute töökoormuse teatav suurenemine. Digitaalse materjali puhul võib suurendada ka vajadus digitaalse tõendamise, elektrooniliste andmete säilitamise ja platvormidega tehtava koostöö järele. Kuna tegemist on juba olemasolevate õiguskaitseasutuste ülesannetega, ei eelda muudatus eraldi uue asutuse loomist.

Muudatuste mõju ühiskonnale on positiivne, kuna paraneb vaimse tervise kaitse – seksuaalse sisuga materjali avaldamine, levitamine kui ka sellega ähvardamine on kannatanule, eriti noorte puhul, sageli väga laastava mõjuga. Seksuaalse enesemääramise, eraelu ja inimväärkuse kaitse tugevdamine on kooskõlas Euroopa inimõiguste ja põhiõiguste kaitse üldiste põhimõtetega ning Euroopa tasandil suunduva arenguga, mille kohaselt käsitatakse kübervägivalda ja nõusolekuta intiihmaterjali levitamist soolise ja seksuaalse vägivalla ühe vormina⁴². Isiku tervise

⁴⁰ [Cyber violence against women | European Institute for Gender Equality](#)

⁴¹ [Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv \(EL\) 2024/1385, 14. mai 2024, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist](#). Põhjenduspunkt 24.

⁴² [Euroopa Parlamendi ja nõukogu direktiiv \(EL\) 2024/1385, 14. mai 2024, mis käsitleb naistevastase vägivalla ja perevägivalla tõkestamist](#)

kahjustamise eesmärgil isikuandmete nõusolekuta edastamise, avaldamise või nendele juurdepääsu võimaldamise kriminaliseerimine laiendab karistusõiguslikku kaitset ja piirab sellist väljendusvabaduse kasutamist, mis kahjustab teiste isikute õigusi. Muudatusel on positiivne sotsiaalne mõju inimeste turvalisusele, tervisele ja heaolule. Muudatused ei too kaasa otseseid täiendavaid kohustusi ettevõtjatele, kuid võivad suurendada elektroonilise side teenusepakkujatele esitatavate päringute arvu.

6.2.3. Haavatavate isikute kaitse tugevdamine (hooldamise kohustuse rikkumine – KarS § 124¹)

Uue süüteokoosseisu loomisega kriminaliseeritakse hooldamise kohustuse teadlik ja korduv rikkumine olukorras, kus hooldatav isik jäetakse vajalikust abist ilma või koheldakse teda inimväärikust alandavalt⁴³. See võimaldab riigil sekkuda oluliselt varasemas etapis, enne kui väärkohtlemise tulemusena tekib tervisekahjustus.

Hooldatava sõltuvus hooldajast tekitab olemuslikult ebavõrdse olukorra. Hooldajal võib olla kontroll hooldatava igapäevaelu väga oluliste aspektide üle – näiteks toidu ja joogi kättesaadavuse, hügieeni, ravimite võtmise, liikumise, arstiabi saamise ja suhtlemise üle. Kui hooldaja jätab oma kohustused teadlikult ja korduvalt täitmata või kasutab oma positsiooni hooldatava alandamiseks, võib hooldatava võimalus ennast ise kaitsta või abi otsida olla oluliselt piiratud. Väärkohtlemise risk suureneb muu hulgas inimese funktsionaalse sõltuvuse, puude, halva füüsilise tervise ja kognitiivse kahjustuse korral⁴⁴. Seega on just hooldusvajadusega inimesed üks neist rühmadest, kelle kaitsmiseks on vajalik tõhus ennetus ja varajane sekkumine.

Mõju avaldub peamiselt sotsiaal- ja hoolekandesüsteemi ning õiguskaitse kokkupuutepunktis, kus võib mõnevõrra suureneda selliste juhtumite avastamine ja menetlemine. Kuigi regulatsioon ei muuda otseselt hoolekandeteenuste korraldust, võib see suurendada järelevalveasutuste tähelepanu hoolekandetasutustele ja hooldusteenustele ning eeldatavasti suunab ka hoolduse pakkujaid endid jälgima, et hooldusallustega väärikalt ja tähelepanelikult käitutaks.

2021. aastal valminud uuringu⁴⁵ andmetel, hooldab või abistab 16-aastastest ja vanematest Eesti elanikest 22 protsenti ehk hinnanguliselt 230 000 inimest mõnda pikaajalise terviseprobleemi või tegevuspiiranguga inimest, kelleks kõige sagedamini on koduseks toimetulekuks abi vajav eakas lähedane. 2020. aastal tundis end ca 70 000 inimest igapäevategevustes oluliselt piiratud (vanusegrupis 16-aastased ja vanemad). Mõõdukaid piiranguid tundis samas vanuses elanikest ca 160 000 inimest. 16-aastastest ja vanematest elanikest ca 180 000 inimest kasutas terviseprobleemi või tegevuspiirangu tõttu lähedaste või tuttavate kõrvalabi⁴⁶.

Muudatus võib suurendada hooldusteenuse osutajate, sealhulgas tööandjate tähelepanu hoolduse kvaliteedile, töötajate väljaõppele, sisekontrollile ja hooldusplaanide järgimisele.

⁴³ [Vastus Eesti Puuetega Inimeste Koja pöördumisele.pdf](#)

⁴⁴ [Abuse of older people](#)

⁴⁵ [Elanikkonna hoolduskoormuse uuring 2022.pdf](#)

⁴⁶ [Hooldereform ja pikaajaline hooldus | Sotsiaalministeerium](#)

Pikemas perspektiivis võib varasem sekkumine vähendada raskemate väärkohtlemise tagajärgedega, sealhulgas tervisekahjustuste ja suurenenud hooldusvajadusega seotud kulusid, kuid selle mõju rahalist suurust ei ole praegu võimalik usaldusväärselt hinnata. Uus süüteokoosseis suurendab riigi suutlikkust ennetada ja tõkestada haavatavate isikute väärkohtlemist ning võimaldab õiguskaitsele sekkuda olukordadesse, kus kannatanu enda võimalused ennast kaitsta on piiratud. See tugevdab üldist turvatunnet ja annab selgema õigusliku aluse reageerida hooldussuhetes toimuvale süstemaatilisele väärkohtlemisele.

6.2.4. Loomapidamisega seotud ohtude ennetamine (KarS § 52² muudatus, LoKS § 66¹¹ lg 3 kehtetuks tunnistamine, VTMS §-de 73, 74 ja 83 muudatused)

Eelnõu kohaselt laiendatakse loomapidamise keelu kohaldamise aluseid ja antakse pädevus selle kohaldamiseks lisaks kohtule ka kohtuvälisele menetlejale. Muudatuse eesmärk on võimaldada tõhusamat ja kiiremat sekkumist olukordades, kus loomapidamine ohustab inimeste elu, tervist või vara. Mõju avaldub eelkõige järelevalveasutuste ja kohaliku omavalitsuse töös, kelle menetluskoormus võib mõõdukalt suurened. Samas paraneb oluliselt ennetus ning väheneb risk, et ohtlik olukord jääb pikaks ajaks lahendamata.

KarS § 264 muutmisel on üldpreventiivne mõju, kinnitades ühiskonnas arusaama, et loomade piinamine ei ole marginaalne õigusrikkumine, vaid tõsine kuritegu, millele järgneb proportsionaalne ja selge riiklik reaktsioon. See toetab loomade heaolu, tugevdab avalikku õiglustunnet ning aitab kaasa karistuspoliitika ajakohastamisele loomakaitse valdkonnas.

6.2.5. Süüvõime erand (KarS § 36¹)

Eelnõu kohaselt lisatakse säte, mille järgi ei ole süü välistatud, kui inimene on end tahtlikult viinud seisundisse, mis välistab tema süüvõime. Muudatus kõrvaldab kehtivas õiguses esineva lünga ning võimaldab karistusõiguslikku sekkumist olukordades, kus inimene saab praegu vastutusest vabaneda vaatamata enda tahtlikule riskikäitumisele.

Muudatus ei mõjuta oluliselt menetluste arvu, sest tegemist on harvade üksikjuhtumitega, kuid muudab nende lahendamise keerukamaks, kuna suureneb vajadus hinnata inimese varasemat käitumist ja seisundi tekkimise ennustatavust.

6.3. Mõjude hindamine valdkondade kaupa

6.3.1. Sotsiaalne mõju

Eelnõu olulisim mõju avaldub sotsiaalsfääris. Muudatused parandavad vägivalla, ähvardamise ja küberahistamise ohvrite kaitset ning laiendavad riigi võimalusi sekkuda olukorras, kus isikute vaimne või füüsiline heaolu on ohustatud. Samuti tugevdatakse haavatavate isikute, eelkõige eakate ja puudega inimeste kaitset hooldamise kohustuse rikkumise korral.

6.3.2. Mõju riigi julgeolekule ja välissuhetele

Eelnõul ei ole otsest mõju riigi julgeolekule ega välissuhetele. Kaudne mõju võib avalduda rahvusvahelise koostöö suurenemises digikeskkonnas toime pandava vägivallaga seotud juhtumite menetlemisel, kuid see ei ole sisuliselt uus menetlusvaldkond.

6.3.3. Mõju majandusele

Eelnõukohase seadusega ei kehtestata ettevõtjatele uusi kohustusi ega mõjutata otseselt majandustegevust. Kaudne mõju võib avalduda elektroonilise side teenuse pakkujatele esitatavate päringute arvu kasvus ning mõningases töökoormuse suurenemises õiguskaitseasutustes. Mõju majandusele tervikuna on väike.

6.3.4. Mõju elu- ja looduskeskkonnale

Eelnõu ei mõjuta otseselt elu- ega looduskeskkonda. Kaudne positiivne mõju võib avalduda loomapidamisega seotud riskide vähenemises, mis parandab elukeskkonna turvalisust.

6.3.5. Mõju riigiasutuste ja kohaliku omavalitsuse korraldusele

Eelnõu mõjutab õiguskaitseasutuste, kohtute ning mõningal määral ka järelevalveasutuste ja kohalike omavalitsuste tööd. Menetluste arv võib mõõdukalt suureneda, eelkõige ähvardamise, kehalise väärkohtlemise ja digitaalse vägivalda juhtumites. Loomapidamise keelu pädevuse laiendamine suurendab kohtuväliste menetlejate rolli. Muudatused ei eelda uute asutuste loomist ega olulisi ümberkorraldusi.

6.3.6. Muud mõjud

Eelnõu parandab õigusselgust ning aitab vähendada olukordi, kus kehtiva õiguse kohaldamine on ebaselge või ebapiisav. Samuti tugevneb õiglustunne, kuna ühiskondlikult ohtlik käitumine on senisest paremini hõlmatud karistusõigusega.

6.4. Mõju kokkuvõte

Eelnõu mõjud on valdavalt positiivsed ning avalduvad eelkõige ühiskonna turvalisuse suurenemises ja kannatanute paremas kaitses. Muudatuste rakendamisega ei kaasne eeldatavalt olulist ettevõtjate ega vabaühenduste töökoormuse suurenemist. Muudatuste jõustumisel võib suureneda õiguskaitseasutuste, ohvriabi ning kannatanuid abistavate teiste asutuste ja organisatsioonide töökoormus seoses uute süüteokoosseisude rakendamisega, juhtumite hindamisega, kannatanute nõustamisega ja toetamisega ning menetluspraktika kujundamisega. Eelnõu rakendamisega seotud täpne ressursikulu pole prognoositav. Muudatustega seotud tõlgendamise- ja rakenduspraktika kujunemine võib võtta aega. Seetõttu on oluline tagada õiguskaitseüsteemi, ohvriabi ja teiste kannatanuid abistavate osapoolte piisav väljaõpe ja omavaheline koostöö. Oluline on teavitada ka avalikkust kavandatavatest muudatustest.

7. Seaduse rakendamisega seotud riigi ja kohaliku omavalitsuse tegevused, eeldatavad kulud ja tulud

Kavandatavate muudatuste jõustumisel võib suureneda eelkõige Politsei- ja Piirivalveameti ning prokuratuuri töökoormus. Politseis võib uute süüteokoosseisude alusel laekuvate juhtumite hindamisele ja registreerimisele, tõendite kogumisele, kannatanute ja tunnistajate ärakuulamisele ning veebikeskkonnas toime pandud kuritegude korral digitaalse tõendusmaterjali kogumisele ja analüüsimisele kuluv aeg suureneda. Prokuratuuri töökoormus

võib suurenda menetluste juhtimise, tõendite õigusliku hindamise, menetlusotsuste tegemise ja kohtumenetluseks vajalike toimingute tõttu. Töökoormuse kasv võib avalduda ka kohtu- ja muu menetluspraktika kujundamise perioodil, mil uute sätete tõlgendamine ja kohaldamine võib võtta senisest rohkem aega. Ohvriabi ning kannatanuid abistavate teiste asutuste ja organisatsioonide töökoormus võib suurenda eelkõige juhtumite hindamise, kannatanute nõustamise ja toetamise tõttu.

Lisaks võivad muudatuste jõustumise eel ja järel tekkida ühekordsed kulud koolituste korraldamiseks, juhiste ja infomaterjalide koostamiseks ning avalikkuse teavitamiseks. Nende kulude suurust ei ole praeguses etapis võimalik täpselt prognoosida, kuid eeldatavalt on tegemist piiratud ulatusega kuludega, mida on võimalik kavandada asjaomaste asutuste olemasolevate eelarvevahendite raames. Vajaduse korral tuleb rakendamise käigus hinnata täiendavate vahendite vajadust.

Eelnõu rakendamisega seotud täpset ressursikulu ei ole võimalik usaldusväärselt prognoosida. Selle põhjuseks on eelkõige asjaolu, et puudub kindel teadmine, kui palju uusi juhtumeid muudatuste tulemusena menetlusse jõuab, milline on nende juhtumite keerukus ning millises ulatuses kasutatakse uusi õiguskaitse võimalusi. Samuti võib muudatustega seotud tõlgendamis- ja rakenduspraktika kujunemine võtta aega ning esimestel rakendamise aastatel võib ühe juhtumi menetlemiseks kuluv aeg olla suurem kui hiljem väljakujunenud praktika korral. Seetõttu ei ole põhjendatud määratleda muudatuste rakendamisega kaasnevat püsivat lisatööjõukulu kindla töötundide või ametikohtade arvuna.

Muudatustest ei ole ette näha otsest olulist tulu riigile ega kohaliku omavalitsuse üksustele. Samas võib muudatuste pikaajaline mõju olla positiivne, kui tõhusam vägivalla, ähvardamise, seksuaalse enesemääramise vastaste süütegude, veebivägivalla, hooldamiskohustuse rikkumise ja loomapidamisega seotud ohtude ennetamine ning kannatanute parem toetamine vähendavad süütegudest ja nende tagajärgedest tulenevat kahju ning vajadust hilisemate avalike sekkumiste järele.

8. Rakendusaktid

Eelnõu seadusena vastuvõtmise korral ei ole vaja kehtestada, muuta ega tunnistada kehtetuks rakendusakte.

9. Seaduse jõustumine

Eelnõu jõustub üldises korras. Eelnõus esitatud seadusemuudatused ei eelda pikka aega nõudvaid arendusi ega ümberkorraldusi.

10. Eelnõu kooskõlastamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu esitati kooskõlastamiseks eelnõude infosüsteemi (EIS) kaudu [26-0655](#) ministriumitele ning arvamuse avaldamiseks Riigiprokuratuurile, Riigikohtule, Tallinna Ringkonnakohtule, Tartu Ringkonnakohtule, Harju Maakohtule, Tartu Maakohtule, Pärnu Maakohtule, Viru Maakohtule, Eesti Advokatuurile, Õiguskantsleri Kantseleile, Tartu Ülikooli õigusteaduskonnale, Eesti Loomakaitse Liidule, Eesti Loomakaitse Seltsile ning Eesti Linnade

ja Valdade Liidule. Laekunud märkusi on käsitletud seletuskirjale lisatud märkuste tabelis.

Algatab Vabariigi Valitsus 14. septembril 2026. a

Vabariigi Valitsuse nimel

(allkirjastatud digitaalselt)

Heili Tõnisson

Valitsuse nõunik